

ГЛОВО

просвітне

БЕЗ МОВИ
НЕМАЄ
НАЦІЇ!

ЛИПЕНЬ, ЧИСЛО 7 (61), 1999 РІК

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ОСЕНІ ЗНАК НА ПОРОЗІ ЖИТТЯ...

Вскую печалуєши, душа моя?
Вскую смущаєши мя?

Із повчання Володимира Мономаха

На сьогодні Павло Мовчан — визначний, відомий в Україні і далеко за її межами майстер, який займає чільне місце в українській поезії, та й не тільки в українській! Кожна його книжка, без перебільшення, стас подією в культурному житті і, звісно, — не буває не помічена критикою. Часто навколо його книжок розгортаються гарячі дискусії, критика саме на поезії Мовчана вивіряє спроможність своїх етичних та естетичних можливостей.

Багато посутнього і справедливого сказано про поета справжніми майстрами і прискипливими поціновувачами його таланту.. Шлях поета у велику літературу був непростим: від повного заперечення, видавничих перипетій тощо — до визнання на державному рівні.

Але чи все сказано про його поезію? Чи на належному рівні прочитані тексти? Чи осягнуті ті джерела, глибини, над якими ширяла поетова дума?.. Звичайно, що ні! Інакше не було б поезії. Справжнє — ідеальне, до нього ми наближаємося, осмислюємо, воно складається із суми поглядів і навіть із дуже оригінальних міркувань. Нехай пробачати мені пани професори, але буває, що й слова рядового читача важать більше від міркувань ученого мужа.

Творити для поета Мовчана — означає дошукувати істини, творити — звільнитися від досвіду, від тягара прожитих літ, від того, що тяжіє над психікою, творити — щоб знову, із чистим сумлінням, творити — думати над таємницями буття, дошукуватися істини.. (На жаль, дехто із нас уже забув про її існування.)

Відчуття власного шляху, постійна надлюдська бентега, прагнення душі вирватися за межі існування — не лише соціального часу, а й часу, який належить людству, — ось кілька тих ознак, які так притаманні духові Мовчанової поезії.

Дух його поезії — це плавіше дух тривоги (внутрішньої драматичності) не показаної, швидше боротьба за людське в людині, а не демонстрація зруйнованої душі.. Це дух співучасника в людській потребі і житейському розумінні, це і дружній потиск руки на рівні людської гідності.

Декому може здатися дивним, якщо я скажу, що за лаштунками його поезії, поем-візій, вірш-феєрій тріюче світча вічно молодого Шевченка, який промовляє: «Один у другого питаем: нащо нас мати привезла?..»

Не раз Мовчан торкається тих вічних питань, які ставили до світу різні митці в різні часи. Ідеться про взаємини людини з Богом, про гармонію людини зі світом (чи можлива вона взагалі?), про самоусвідомлення людини як вищої істоти, посланої на Землю, можливо, самим господом..

«Пошо сумуєш, душа моя?» — запитував Володимир Мономах. «Чи впишуть мене в Книгу Бития, коли давно я викреслений з неї..» — непокоївся давній вірменський поет Г. Нарекаці; «Хто я такий, куди моя дорога і у тіх я знайду — ізгой?» — тривожився Г. Табідзе; «Що там, за дверима буття..» — доскіпувався наш сучасник.

«Наповішо?» — скаже Мовчан. В ім'я чого живе людина, для чого? — «Чи для добра, чи то для зла?» Подібними питаннями рясніють полотна Мовчанових поезій. Вони виникають не від душевної бідності, а навпаки — від надміру життєтворчої сили.

Страхітливі глибини життя осягає поет своїм розумом і серцем. Кількома штрихами він уміє зобразити соціальне зло, застати його «на гарячому», уміє означити, назвати його з різучим болем. Багато віршів він написав у години притлумленого людського сумління і попівеченої свободи особистості. Розмірковує поет над долею народу, поколінь, над долею його мужів і людей, обійденних долею. Світ поезії Павла Мовчана — це світ матеріалізованого космосу. Не треба боятися подібного твердження. Хто бачив, як зашерхають у студених криниці осінні листки, той розуміє, про що

ідеться. Хто розуміє, як до нас промовляє вічність, — той розуміє поезію. Оречевлений космос його поезії настільки оречевлений у слові, що слово картиною світиться усіма своїми гранями, світлом, вічності, світлом часу, мотивами протікання цього часу. Подібне світіння цюти світу зустрічаємо тільки у фольклорних джерелах, щоправда, не в усіх.

Часом образи поета мають особливу чарівливість, яка межує із красою народної свідомості.. Ale ця краса тільки сусідує із народною свідомістю: бо вона «пропущена» через свідомість особистості.

Найкраще про цю рису поета сказав Іван Дзюба: «Це втасманичена у світотворення, у вічний клекіт матерії, у материнське страждання плоті».

У поезіях Мовчана мотив іноді важить більше від змісту. Це не значить, що вірші, про які йдеться, позбавлені змісту. Ale для того, щоб зобразити мотив, щоб добитися природного місячного світіння, оздобити вірші в шати вогню, дощу, неба, — треба часом нагромадити образ на образ, мотив на мотив — відтінки, відніти, додати.. A цього може добитися тільки майстер, який володіє не лише технікою віршування в традиційному розумінні цього слова, а людина настільки втасманичена в ремесло, що його можна назвати тільки творчістю.

У поета речі, які по майстерності зображення і глибині змісту можуть змагатися із роботами японських майстрів, є вірші, що нагадують картини художника Мунка..

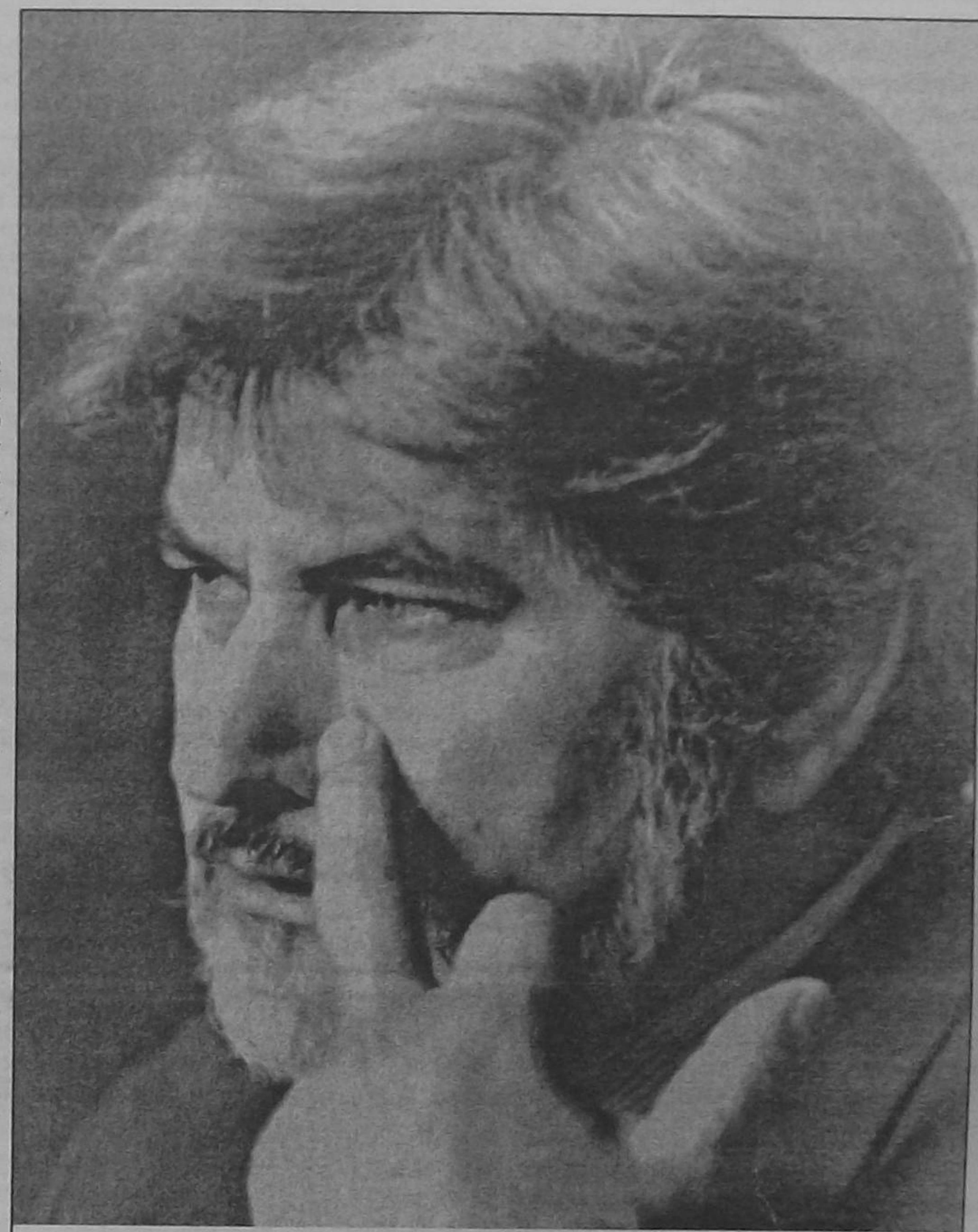
Але поезія Мовчана на українських теренах — явище дуже і дуже оригінальне і самобутнє. Освоївши великий культурологічний досвід, він пропонує свое неповторне бачення світу. Із дуже багатьох чинників складається поетова душа. Спраглий філософій знайде для свого розуму покій у його поезії, спраглий мальтства знайде для себе, спраглий побуту, міфології, історії, навіть містичних настроїв — буде втішений.

Нарешті, можемо сказати, що Павло Мовчан збагачив українську поезію, дав їй нові крила, наповнив значенням, змістом. Вона перестала торохтіти, як порожній горіх без зерна.

Коли б мене цікаві запитали, хто був Мовчановим учителем, то я б відповів — життя і пласти великої світової культури. Це була б до повної міри багальність, але й правильна. Ale не все так просто, все далеко складніше..

Не перестає дивуватися. Ось подивіться, що, скажімо, робить Мовчан із відомим із поезії Едгара По «Круком». Безперечно, що Крук має свою генеалогію: він існує і в Біблії, і в фольклорі, полюблляє його зображення і художники. Мовчан привласнив собі цей образ. Він настільки в нього вживався, що цей образ став «хамелеоном», він — Крук, Ворон, Гавран.. Він — емблема. Це — образ-знак, мимовільний свідок багатьох подій і, в залежності від обставин, стас поетом знаряддям, оживає, як повнокровна істота. Такі метаморфози відбуваються із багатством Мовчановими образами, якими він наслівав Ковчег свого духу. Дарма так довго критики товчуться навколо понять, нібито Мовчанових — простір і час..

Мовна фактура творів Павла Мовчана не звичайна, вона зерниста, як і саме зерно. Подібного густопису, де словам тісно, як зерну у мішку, подібної сугестії, енергетичного навантаження на слово важко знайти у будь-кого із них сущих поетів. Важко не позаздрити

15 липня 1999 року відомому українському поету, голові Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, народному депутату Павлу Мовчану виповнюється 60 років. З роси й води йому бажають вся родина, всі просвітяни, вся Соборна Україна.

словниковому запасу поета. Заслуговує окремої розлогії розмови дивовижна мовна палітра Павла Мовчана. Тут варто говорити про слова, про шлях до них слів, які іноді на першій погляд важко спріймати: вони шарпають наші знання. Такі ми зніжені, такі унормовані.. Згодом читачеві хочеться повернутися до них слів і пильніше до них придивитися.. Не погратися з ними, а таки погодитися і схвалити це слово-знак, навіть узяти собі, як зерину.. Це не Шевченкове слово, не Кулішеве, а тільки його — Мовчанове. Є в нього і такі слова, як довго торують собі шлях, а таки приживаються і стають надбанням української мови. Часом так, як антиквари люблять свічники та інші коштовні речі, так поєт любить слова.

Чого ж Мовчан навчився у своїх учителів? У Бодлер — сміливості, у Верхарна — бути повнокровною людиною, у сучасника Паруїра Севака — шанувати світло людських слів. Можливо, що я помилююсь.. Можливо, існує певна солідарність душ.. A ось у Пастернака поет навчився зображенням пейзажу його свіжості і оголеності, в омітому дощами просторі; у молодого Бажана — відчуваючи соки землі; у Рильке — бачити вселюдські обрії. Цікаво було б дослідникам розумно зіставити поему Мовчана «Потоп» і поему Отара Чіладзе «Шапка повна девів..». Можливі й інші паралелі — Мовчан і Сесар Вальсько, Мовчан і Тудор Аргезі..

Існує думка, що апостол Павло, сам не вірчя в друге пришестя Христа, затуманював людський розум цією ідеєю. Думаю, що Павло Мовчан всією силою свого таланту підносить нашу поезію до тих обріїв, до яких доростатимуть і майбутні митці, і читачі.

Його поезія випромінює любов і благородство, журиться над рікою життя, над її швидкоплинністю.

Якщо вірити гербівників, то герб Мовчана — троє стражу осівих пер, на щиті — три зорі, меч і стріла, упізу — підкова, обернена кінцями донизу. Нехай на порозі життя поета залишається останній знак.

Василь ОСАДЧИЙ

РІШУЧИЙ ПРОТЕСТ

Розпорядження Президента України Л. Кучми про прийом вступних іспитів російською мовою викликало гнівний осуд національно свідомої інтелігенції: українських письменників, художників, композиторів, учителів.

9 липня біля будинку Президента на вулиці Банковій зібралися представники Київської організації Всеукраїнського товариства «Просвіта», Конгресу української інтелігенції, Спілки письменників України та Всеукраїнського педагогічного товариства імені Г. Ващенка. До акції попереджувального пікетування приєдналися також посланці КУНу, Громади жіночтва України, ветеранів праці, викладачі та студенти київських вузів, українців із далекої Канади. Над колоною демонстрантів височіли такі гасла: «Українським дітям — українську школу», «Годі розігрувати мовну карту», «Ні — повзучому зросійщенню української освіти».

Перед учасниками патріотичного мітингу виступили із напутніми словами застороги відомі й поважні кияни: академік вищої школи Анатолій По-

грібний, народні депутати Павло Мовчан та Михайло Павловський, письменники Сергій Плачинда та Олег Чорногуз, українець із Канади Степан Ільницький, головний редактор «Вечірнього Києва» Віталій Карпенко.

На превеликий жаль, Президент України цього разу із повинною до відомих і славних киян не вийшов. Заяву від імені пікетувальників прийняв для передачі Л. Кучмі завідувач сектором з'язків із політичними партіями та громадськими організаціями В. Случинський. «Ми сподіваємося, що Леонід Данилович приде до своєї рідної і справжньої духовної освіти наступного разу», — сказав у заключному слові Віталій Карпенко. — А нині в таку спеку — у Кучми горить під ногами земля, ми сюди ще повернемося...»

Кор. «Вечірнього Києва»

ЗАЯВА

організаторів та учасників пікетування
Будинку Адміністрації Президента

9 липня 1999 року

м. Київ

15 червня 1999 р. Президент України Л. Кучма дав доручення міністрові освіти України В. Зайчуку забезпечити можливість складання вступних іспитів до ВНЗ України російською мовою з терміном виконання цього завдання до 20 липня ц. р.

Хибо було б вважати, нібито йдеться про якийсь разовий та безневинний крок. Насправді він стосується функціонування не тільки вищої, але й усіх інших ланок освіти в Україні. Фактично виконання доручення означає відновлення діяльності російських кафедр у ВНЗ різних рівнів акредитації, відкриття нових викладацьких посад, а відповідно втрат державних коштів на подальше зросійщенню і без того хронічно зросійщеної вищої освіти в Україні. У шкільній освіті це означає також суттєве змінення позицій російської мови на противагу мові державній — українській, яка і на восьмому році державної незалежності України все ще не дістала свого належного утвердження.

Водночас український громадськості став відомий і проект Указу Президента України «Про задоволення культурно-освітніх потреб громадян України російської національності», у якому увага до апетитів шовіністичних кіл найбільшої національної меншини в Україні протиставлена запитам не тільки всіх інших національних меншин, але й титульного, корінного етносу країни — українців, що в окремих регіонах держави перебувають у прінципіальному стані все тієї ж національної меншини.

Відома й заява Президента на одній з недавніх нарад у Харкові з того приводу, що не можна допускати «наслінницької (?) українізації (?)» системи вищої освіти, дарма що кількість студентських груп, які вчаться українською мовою, дорівнює у переважній більшості ВНЗ цього міста, як і в багатьох інших, круглому нулю.

Подібними діями Президент Л. Кучма по суті вступив у змагальність з шовіністично-реваншистськими силами у Верховній Раді, що домагаються і в освіті, і в інших ланках суспільного та державного життя повернення до мовних порядків брежнєвського часу. Наслідки цих дій очевидні для кожного: під окупацією мови іншої держави перебуває в Україні інформаційний простір, одне за одним міста, райони, цілі області України проголошують російську мову офіційною на своїй території, фактично незрушеними залишаються елесерівські мовні порядки в армії і т. д. Далекий від виконання Закон «Про мови», деятирічка від прийняття якого минуло цього року, в багатьох моментах зірвано Державну програму розвитку української та інших мов на період до 2000 року, найгрубіше порушуються відповідні статті Конституції України, що їх у частинах, які стосуються мов національних меншин, україніоненависники використовують для витіснення державної мови. Цинізм та розгнузданість шовіністичних сил доходить вже до того, що на недавньому з'їзді росіян в Україні віце-прем'єрові держави не дали говорити українською мовою. Потворність, хибність, загрозливість для національної безпеки України нинішньої офіційної мовної політики відбились у цьому факті, як у дзеркалі.

Заявляємо: свідоме українство ніколи не примириться ані з утягуванням України до якогось нового Союзу, ані з будівництвом на її території ще одного варіанта російської держави з панівною російською мовою.

Заявляємо: подальше насаджування в Україні російської мови — то загибел для віками омріяної незалежної держави, на олтар незалежності якої принесено життя кращих синів і дочек українського народу і за яку (адже ліміт українського терпіння не безмежний) ми також будемо боротися до останнього.

Заявляємо: розігрування мовної карти на президентських виборах, до чого, крім інших претендентів, вдається згаданими діямі Президент Л. Кучма, то є недалекоглядна і безперспективна річ, прикладом чому в історії нашої молодої держави вже достатньо.

«Ні!» — дискримінації українців в Україні.

«Ні!» — валові новітній зросійщенні.

«Ні!» — всьому, що стой на перешкоді будівництву української України.

Своїми протестами, братове і сестри-українці, висловіть солідарність з цією нашою заявою.

Центральне правління ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка
Київська крайова «Просвіта»
Київська організація КУНу
Київська організація Спілки письменників України
Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Г. Ващенка

«БУДИТИ ДУШУ В ТІЛІ УКРАЇНЦЯ»

Таке завдання поставили перед собою десять років тому організатори Севастопольської «Просвіти». І це була не голопись обіцянка. Ось лише кілька прикладів подвижницької діяльності севастопольських просвітян: організація української недільні школи, підняття сирно-жовтого прапора в 1990 році, активна агітація мешканців міста перед референдумом за незалежність України, організація українських самодіяльних хорів, які з часом стали народними, участь у міських виставках, безпосередня причетність до створення у місті українських бібліотек, видання газети «Дзвін Севастополя» (перше число вийшло у березні 1995 року), сприяння відкриттю українських класів та шкіл з українськомовним статусом, боротьба за викладання у більшості шкіл української мови як предмета, започаткування книговидання, українських радіопередач «Проплісок» та «Ластів'ятко».

У привітанні до ювілею «Просвіти» Військової Ради ВМС України і заступника міністра оборони — Командувача Військово-Морських Сил України пана Єжеля написано: «Велика вдячність усім членам Товариства «Просвіта» за підтримку та активні дії в перші роки відродження українського Військово-Морського флоту, за участь у вихованні особового складу ВМС на традиціях нашого народу».

Справи Севастопольської «Просвіти», яку очолює капітан 3-го рангу Микола Гук, спрямовані на формування національної свідомості, відродження історичної пам'яті українського народу, на духовне зміцнення Української держави. Це підкреслювали промові на уроčистому вечорі з нагоди ювілею в Українському культурно-інформаційному центрі, який гостинно прийняв майже триста просвітіні і запрошених: гостей, доброочинців, усіх причетних до свята.

Відповідальній секретар ВУТ «Просвіта» Микола Нестерчук вручив медалі будівничим України: голові Севастопольської «Просвіти» Миколі Гуку, одному із її засновників Богдану Єнаю і краєзнавцю Вальку Кравченку. Активними проповідями, зокрема і члену ДСУ Сергію Каніковському, були вручені грамоти.

Ширими словами привітали просвітян президент видавничої фірми «Відрод-

ження» Петро Бобик, директор видавництва «Веселка», лауреат Шевченківської премії Ярема Гоян, Голова ДСУ Роман Коваль, представники громадських організацій та партій.

Роман Коваль, зокрема, сказав: «Роль севастопольських українців в утворенні Української держави та соборності її земель нами до кінця не усвідомленна. А роль ці колосальна. Згуртовані довкола «Просвіти» українські патріоти не тільки витримують шквал натиску неприхильного до нашої держави середовища, але й здійснюють подвижницьку роботу, яку мали б виконувати державні інституції».

Незабутнє враження спровівив на учасників ювілейного вечора Стас Тризубий, який виконав кілька пісень, які нечасто почуєш по радіо чи телебаченню.

Виступи українського народного хору, солістики УКІЦ Тетяни Нестеренко, ансамблі «Сиві соколоньки» під керівництвом Віктора Ковальчука, «Червона калина», «Веснянка», «Ніжна тайна», «Черемшина» навели на думку, що настав час «Просвіті» організувати ще й фестиваль української пісні в Севастополі. А якби до того всього ще й сприяняв державі!

Наступного дня гості з Києва та Галичини відвідали флагман українського флоту фрегат «Гетьман Сагайдачний» та корабель управління флоту «Славутич», на якому вітав гостей командир першої бригади надводних кораблів ВМС України, капітан 1-го рангу Ігор Тенюх. Була проведена й екскурсія до музею-заповідника Херсонес. Гости відвідали також Братське кладовище, де відреставровано понівечений місцевими варварами пам'ятник братам Ревуцьким — Івану та Якову, на якому були висічені слова: «Наша дума, наша пісня не вмире, не загине».

Отак українці Севастополя під керівництвом Миколи Гука організували для себе свято. Повірте, воно було необхідним! Свято піднесло дух українства в місті, яке обов'язково стане містом української слави!

**Микола ВЛАДЗІМІРСЬКИЙ,
член Ради Севастопольської
«Просвіти»**

ТРИ ВЕЛИЧНІ ЮВІЛЕЇ

спричинили проведення святкової прес-конференції пополудні 30 червня в осідку Конгресу Українських Націоналістів (вул. Ярославів вал, 9).

У січні вшановано всенародно-врочисто дев'яності роковини від дня народження Провідника ОУН Степана Бандери та відзначено 70-річчя утворення Організації Українських Націоналістів, що упродовж невольницьких десятиліть чужоземної займанщини була головним ідейним і бойовим ядром визвольних змагань українського народу, вилонила зі своїх надр, дала поштовх народженню геройчного Іого Повстанчої Армії — УПА.

До визначних, доленоносних подій вітчизняної історії цього ряду належить і проголошення 30 червня 1941 року у Львові, в приміщенні просвітянської централі (Площа Ринок, 10), Акта Відновлення Української Самостійної Держави, що став прологом наступної визначної віхи — проголошення уже в стінах українського парламенту Акта незалежності України 24 серпня 1991 року.

Тому й не випадково саме цього дня, через 58 років, уже в столичному Києві, відбувся цей ювілейний захід, що зібрав під дахівкою КУНу чимало газетарів і телевізійників, людей молодих і похилого віку, очевидців і учасників звитяжних визвольних змагань.

У почесній президії — багатолітній керівник Антиболішевицького Блоку Народів, голова Проводу ОУН та Конгресу Українських Націоналістів, народний депутат України Слава Стецько.

«Я належу до тих щасливих людей, — відзначила ця мужня жінка, — що були учасниками та дійовими особами тих величних подій. На час проголошення Акта Ішшли на Бібрку і там мали честь повторити той важливий документ. Ентузіазм, що охопив нас у ту мить, вів мене усе свідоме життя. Це була найважливіша подія моєго життя...»

Нерівними були сили воюючих. Повсталий народ, затиснутий між двома оброщеннями: довоєнними окупантами — московським большевизмом та німецьким нацизмом, змагався і через півстоліття таки переміг, бо мав перед собою як дороговказ єдине гасло: «Здобудеш Українську державу або згинеш у боротьбі за неї!».

Святкові промови виголосили добродії Богдан Павлів, Ігор Лосів, Валерій Сніжко, Володимир Сергійчук.

Слід лише сподіватися, що до наступних роковин такого доленоносного рівня постає у столиці пезалежності України величний пам'ятник і легендарному Проповіднику ОУН, що став символом воюючої нації, Степанові Бандері, й монумент на подбає й про належний соціаль

ХРОНОЛОГІЯ ЧЕРВНЯ: СУБ'ЄКТИВНИЙ ПОГЛЯД

УКРАЇНА БІДНИЙ, ЯК КАНДИДАТ У ПРЕЗІДЕНТИ

Саме так хочеться трансформувати відоме приспів'я, ознайомившись із декларованим рівнем прибутків претендентів на місце майбутнього Президента України.

До такого висновку приходиш, вивчаючи опубліковані в засобах масової інформації дані про задекларовані прибутки претендентів на керівництво країною за минулій рік.

І хоча всі чудово усвідомлюють, що ці цифри є доволі умовою величиною і служать передусім політичним цілям, все ж мусимо відзначити, що справи нашої країни аж надто кепські, коли одні з найвпливовіших у країні людей, а саме такі б мали висуватися на пост Президента, дозволяють собі декларувати такі мізерні, як на іхній статус, суми.

Аби читачеві легше було орієнтуватися, кілька цифр:

Олександр РЖАВСЬКИЙ	1 357 727,87
Юрій КОСТЕНКО	31 668
Леонід КУЧМА	19 213,7
Михайло ПАВЛОВСЬКИЙ	19 076
Геннадій УДОВЕНКО	18 122
Олександр ТКАЧЕНКО	12 221,62
Олександр МОРОЗ	12 193
Євген МАРЧУК	10 865,61
Наталія ВІТРЕНКО	9 833,44
Петро СИМОНЕНКО	8 906,22

Не можна не згадати ще й активіста Слов'янської партії Олександра Базилюка, що свій річний сукупний дохід визначив сумою 1200 гривень.

І хоча немає нічого гіршого, аніж рахувати чужі гроші, думаю, перед тим, як віддати за когось із кандидатів свій голос, треба все ж зважити, хто з претендентів, окрім Олександра Ржавського, з таким доходом і нашими цінами здатен покрити вартість реальних витрат бодай на своє утримання.

З такими прибутками нинішнім претендентам (за винятком нинішнього Президента Л. Кучми, що перебуває на утриманні держави, і О. Ржавського) навіть мріяти нічого не те що про «клаптик» зем-

ліці де-небудь у Швейцарії, а навіть про приватну закордонну поїздку.

Політично ж цей список, мабуть, має засвідчити, що майже всі майбутні претенденти не надто відрівні від зубожілого народу і коли й перебувають вище межі бідності, то лише трішечки.

Непокoйті тільки одна думка. Якщо такі відомі люди нашої країни мають такі прибутки, на що сподіватися простому смертному, чий дохід мав би бути хоча б у три-п'ять разів менший? І коли, провівши всі необхідні арифметичні операції, ти приходиш до висновку, що п'ять наступних років межа незабезпеченості буде на рівні 200—300 гривень на місяць, стає трохи сумно.

Втішає тільки одне: 1997 року дохід Президента Росії Бориса Єльцина дорівнював лише 3 800 американських доларів, що навіть менше, аніж у нашого Президента...

У ЛАПАХ СПЕКИ

Нестерпна спека. Мокрі, спіtnілі тіла. Неослабна, задушлива спекота. Городина, що вигоряє під розпеченою таріллю сонця.

Та життя продовжується. Випускники складали іспити, торгівці так само поспішли до своїх лотків на базарах та ринках, намагаючись не помічати задухи. Жителі Києва вперто намагалися зберегти свій діловий ритм, змушуючи себе забути, що на сонці термометри зашкалюють далеко за 40 (мої приятелі з Оболоні стверджують, що на верхніх поверхах домашні термометри добігали навіть 49—50 градусів).

На півдні, люди, аби бодай якось погодити своє становище, переносять період трудової активності на ранкові та вечірні години. В США, розуміючи, що за великі спеки на високий рівень працевздатності годі й сподіватися, оголошують вихідний на виробництвах. І лише в нас, з навіть не усвідомлюваною вже впертістю, ніщо не може вплинути на усталений ритм життя.

Як би не було спечено, а робочий день (для них, хто має роботу) залишався ро-

бочим днем. Звісно, закони фізіології не дозволяли підтримувати продуктивність навіть на рівні «никчє середнього», однак люди працювали, неефективно використовуючи енергоресурси і зриваючи одне на одному роздратування та втому. Коли ж праця була надто терміновою, то, аби не зірвати графік її виконання, однаково доводилося працювати ще й у вечірні та нічні години.

Схоже, нікому навіть не спадало на думку, що можна було б перенести робочий день більшості закладів на ранній ранок і пізній вечір. Що ви, я же можна змінити «раз і назавжди» усталений розпорядок роботи, до якого так звички.

Звісно ж, геройно стікаючи потом та похапливо п'ючи освіжаючу рідину, людина здатна витримати ще й не таке. А якщо, не дай, Боже, створити прецедент зміни графіка, чи не впаде в око, що зализобетона усталеність нашого життя не така вже й необхідна. Проте в розпечному асфальтовому мішку Києва гнучкості виявлено майже не було.

Вони й не дивно, адже в такому гіантському, посіченому павутиню транспортного сполучення, мегаполісі, як Київ, без гнучкої роботи транспорту вплинути на усталений ритм неможливо. А саме цого і бракувало.

Ніхто не згадався змахнути чарівною паличию диригента, аби уможливити потенційну можливість змін. І те, що люди нашого суспільства до цього часу потребують такої команди, робило спеку ще нестерпнішою.

З ЧУЖИХ СТОРИН

ХАКЕРИ: КОМП'ЮТЕРНІ ЗЛОДІЇ? АВАНТОРИСТИ? РОМАНТИЧНІ ГЕРОЇ НОВОГО СВІТУ?

Звісно ж, кожен з вас сам може дати відповідь на це запитання.

І майже не сумніваюсь, що більшість звинувачуватиме автора в симпатіях до анархічних сил, до котрих в технократичних суспільствах звично відносять комп'ютерних зломщиків та викрадачів.

Однак факт з'явів і швидкого зростання чисельності хакерів у світі змушує за-

мислитися: що викликало до життя велику групу людей, про яких ще два десятиліття тому ніхто не чув?

Ще більш дивним видаватиметься цей факт, коли врахувати, що власне ніде не можна навчитися цього заняття. До того ж, аби зламати складну систему захисту за лічену кількість хвилин, однієї логіки (навіть вкупі з феноменальним умінням швидко рахувати) мало. Для того, аби з-поміж мільйонів варіантів вирахувати один правильний, необхідно мати «надлогічну» чайку, що дозволяє непомилково обирати лише правильний шлях. Іншими словами, треба володіти якимися новими, певною мірою навіть надприродними здатностями.

Проте винятковість, що стає дуже поширеним явищем, — це вже щось новенькое. З хакерами борються. Їх кидают за грани. Однак кількість комп'ютерних викрадачів в Інтернеті неухильно збільшується. Дехто навіть романтично називає їх сучасними Робін Гудами, що в новітніх умовах намагаються відстоювати справедливість.

Звісно ж, це думка суперечлива, але приємно усвідомлювати, що будь-які силі цього світу існують протидія.

На початку літа хакери навіть спробували зламати захист засекречених файлів ФБР, добравшись до них через офіційну сторінку федерального бюро в Інтернеті. Спроба не вдалася, проте примусила владу закрити сайт і провести численні арешти. Мас-медіа навіть повідомили, що ФБР вдалося викрити цілу хакерську структуру.

Однак уже наступного дня кожен, хто намагався відкрити офіційну сторінку Сенату в Інтернеті, потрапляв у пастку комп'ютерних хакерів. На екранах моніторів бажаючі поспілкуватися з американськими сенаторами читали: «To who, who з нас сміється останнім?».

Не маючи на меті давати будь-яку етичну оцінку цьому явищу, все ж зазначу, що, спостерігаючи за перемогою людської природи над довершеною логічністю машин, до біса приємно усвідомлювати досконалість нашої непослідовності, що перемагає ущерну логіку машини.

Підготував Дмитро Стус

СЛІДАМИ НАШІХ ВИСТУПІВ

ЯК ЗНАЄМО ТА РОЗУМІЄМО, ТАК І ЗАСТОСОВУЄМО

Спочатку нагадаємо читачам, що у жовтні 1989 року Верховна Рада УРСР ухвалила Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про мови в Українській РСР», у якому статтю 13 «Мова технічної і проектної документації» викладено так: «Технічна і проектна документація в Українській РСР виготовляється українською або російською мовою». У постанові Верховної Ради УРСР «Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про мови в Українській РСР» зазначено: «Протягом п'яти-десяти років з моменту надання Закону чинності вводиться в дію частина перша статті 13... (частина перша стосується видання технічної документації українською мовою).

У травні 1993 року набув чинності Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію», у статті 5 якого сказано: «Державні стандарти України... публікуються українською мовою з автентичним текстом російською мовою».

Додавши до цього статтю 10 ухваленої 28 червня 1996 року Конституції України — «Державною мовою в Україні є українська мова, держава забезпечує всеобщий розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України...», зважмо, чи можна погодитися з закликом автора статті «погнати переслідувати не лише за Законом, а й за Конституцією».

А тепер поміркуємо, що потрібно для того,

щоб конструкторську документацію оформляти українською мовою. Для цього треба:

- 1) знати українську мову;
  - 2) знати українську термінологію (ту, що стосується самої конструкторської документації, і ту, що стосується об'єкта конструкторської документації);
  - 3) знати правила оформлення технічної документації (як на кресленнях подавати розміри, допуски, написи тощо), встановлені ЕСКД (Єдина система конструкторської документації).
- Щоб мати змогу оформляти конструкторську документацію українською мовою, очевидно, що насамперед треба подбати про перших двох пунктів, бо третій мало стосується мови, оскільки це — правила використовування графічних засобів, які здебільшого складаються зі спеціальних знаків, чисел, літер ки-

риличної, латинської та грецької абетки тощо.

Що стосується знання мови, то це не є справа державних стандартів, а щодо термінології конструкторської документації, то є затвердженім ДСТУ 3321-96 «Система конструкторської документації». Терміни та визначення основних понять, який містить 254 терміностатті і не має аналога в Російській Федерації, бо його розроблено у зв'язку з мовою ситуацією в Україні. Крім того, є чинні ДСТУ 2391-94 «Система технологічної документації. Терміни та визначення», ДСТУ 3278-95 «Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Основні терміни та визначення», ДСТУ 2974-95 «Технологічне підготовлення виробництва. Основні терміни та визначення».

Щодо термінології об'єктів технічної документації, то за Каталогом нормативних доку-

ментів (1999) в Україні на 31 березня 1999 року Держстандарт України затвердив 561 ДСТУ на терміни та визначення, зокрема: 23 стандарти в галузі «Метрологія та вимірювання. Фізичні явища»; 23 — «Машинобудування»; 28 — «Електротехніка»; 42 — «Електроніка» та інші, що становлять понад 50 тисяч терміностаттей. Зауважимо, що переважну більшість термінологічних стандартів (471) було затверджене до ухвалення нової Конституції. Загалом це є найповніша база застандартованих науково-технічних термінів серед держав СНД. Тому, на нашу думку, найнеобхідніше — забезпечення нормативною термінологією — зроблено. До речі, деякі країни СНД, зокрема Республіка Білорусь, Вірменія, Російська Федерація та інші, використовують ДСТУ на терміни та визначення для створення національних стандартів своїх держав.

Звичайно, добре було б мати викладені українською мовою і правила оформлення конструкторської документації (ЕСКД). Проте зазначимо, що програми державної стандартизації формують за пропозиціями усіх зацікавлених органів державної влади, підприємств та установ, технічних комітетів стандартизації та погоджують у Мінпромполітики України у повному обсязі, а з іншими центральними органами виконавчої влади — у частинах,

На нашу думку, «обраність» того чи іншого народу, мета його існування виявляється в тяжких випробуваннях, які перепадуть на його долю. Українському народові в певному сенсі теж випала честь бути «обраним». Що ж то за формалізація така — український народ? «Обраність» якого гатунку переслідує його на земній юдолі? З часу падіння Київської Русі він тільки те є робив, що доводив своє право на існування. Дивувшися, як це за таких умов вдалося зберегтися, не втратити національну самоідентифікацію, не загубити культурне надбання, не забути мову.

Як відомо, причетність до того чи іншого народу, відчуття єдності обов'язково пов'язані з мовним питанням. Адже мова не тільки є однією з фундаментальних умов існування етносу, вона забезпечує єдність свого народу, розділеного державними кордонами, розмежованого різноманітними членниками (соціальними, релігійними, політичними). Мабуть, саме вона найбільше постраждала за часів багатовікового поневолення. Здається, що трішки, і не вистачить у ній сил відстоювати своє законне право на існування. Адже проти неї тепер виступають разом із зовнішніми факторами також і внутрішні. А, як відомо, немає кращого способу щось знищити, як здійснити процес руйнування зсередини. Доки не пізно, слід припинити це надвищування на міцність. І передусім над цим має замислитися саме український народ, за волевиявленням якого Україна набула таку довгоочікувану самостійності.

Фактор єдності мови і незалежності дуже добре відомий євреям, які зі здобуттям своєї втрачені батьківщини почали духовне повернення з відродження древньоєврейської мови, що понад дві тисячі років чекала на це. Слід зазначити, що цей процес відбувався практично природно, без втручання ззовні.

Процес відродження української мови відбувається набагато складніше. З самого початку його було перенесено з мовної площини в сухо політичну. Конституцією України офіційною мовою в Україні визнано українську, тобто мову корінного етносу, як і в більшості країн світу. Разом з тим, Конституцією України, українським законодавством узагалі, все більше підтримується розвиток мов усіх етносів, які є складовими українського народу, створюються сприятливі умови цьому процесові. На теренах незалежної України, разом з реанімуванням української мови, культури, діють національні школи, інші навчальні заклади, в тому числі й вищі, відновлюються національні театри, діють бібліотеки, мовами національних меншин видаються книжки, дружаються періодичні видання. Аби не бути голословними, наведемо лише кілька прикладів. Найширокший спектр для задоволення своїх соціальних та культурних потреб надано найчисельнішій за кількістю в Україні російські національні меншини.

Станом на 1 січня 1996 року в Україні нараховувалося 2973 російськомовних шкіл, у яких навчалося 2 945 924 учнів, 56,2 % усіх студентів навчались у вищих та середніх, середньо-спеціальніх навчальних закладах російською мовою, видавалося 1172 державні газети і журнали російською мовою... Станом на 1999 рік ці цифри значно зросли.

Як позитивний, враховуючи складну економічну ситуацію в Україні, слід відзначити той факт, що в Автономній Республіці Крим на сьогодні вже діють 6 шкіл з кримськотатарською мовою навчання, 4 — з поглибленим вивченням кримськотатарської мови, 5 шкіл з двома мовами навчання. До 2010 року

двохмовності. (Нещодавно подано проект Кабінету Міністрів, який, порівняно з вищезгаданим, виглядає прогресивнішим з огляду на вирішення мовної проблеми в Україні. Втім, де тема окремої розмови?)

Тепер про те, як нібито в Україні утискаються права російськомовного населення. Такі твердження можуть виникати лише в тих, хто насправді не бажає бачити очевидне, або тих, кого з тих чи інших причин неправильно поінформовано. Тільки-но в Дніпропетровську було заарештовано лідера «Руської общини», відомої своїми антисемітическо-шовіністичними закидами, Віктора Трухова за несанкціоноване пікетуван-

вами якого, СПУ не бачить крашого для України, а інші введення двомовності («Товариш», № 50 за грудень 1998 року). Чи задумувалися обидва Володимири, до чого призведе двомовність в Україні, окрім того, що українську мову буде фактично поховано, а межа між українцями, що мешкають на заході та сході України, перетвориться на прірву? Підібна позиція українських політиків і політологів зустріє в унісон із імперськими амбіціями, що лунають з вуст північного сусіда.

Одним із орієнтирів російської політики ще в 1994 році було (Нацбезпека: Росія в 1994 році // Спостерігач. — М.: вид. РАУ-корпорації, 1993):

1. Введення державної двомовності у всіх новодержавних утвореннях (передусім в Україні, Казахстані, Білорусі, Молдові, Латвії, Естонії)...

6. Проведення жорсткого курсу аж до застосування економічних санкцій по відношенню до тих пострадянських держав, де порушуються права громадян...

10. Розробка коротко-, середньо- та довготермінової програми вирішення «російської проблеми» на всьому пострадянському геополітичному просторі. Чому в більшості випадків усяка експансія, завоювання, окупація мають за мету знищення рідної мови місцевого населення? Тому, що в такому випадку місцеве населення не пручатиметься.

Вимога від України ввести двомовність тогоджна вимозі подібного від Росії на тій самій підставі, що українська діаспора там найчисельніша (за офіційними даними перепису населення 1989 року — 4 362 872, за неофіційними даними різних українських організацій Росії, українців в РФ набагато більше — близько 10 млн) в порівнянні з представниками інших національних меншин, з яких складається російський народ. Як завжди, коли йдеється про інші держави, Росія закидає ім у провину той факт, що вони будують свою державність з урахуванням національних інтересів. Однак, коли мова заходить про Росію, необхідність російської національної ідеї, як потужного фактора для відновлення свого народного достоїнства, підтримання ідеї державності є незаперечним фактом, умовою: «Державна стратегія російської держави повинна опиратися на історичний і духовний спадок свого народу. Бо ж ніколи не відродиться Росія, якщо не буде відтворено притаманні нашому народові світосприйняття і національну самосвідомість» (там само).

Виконуючи заповіт Шевченка: «І чужого навчайтесь, і свого не цурайтесь», переробимо останню фразу з наведеної цитати стосовно російського відродження: «Бо ж ніколи не відродиться Україна, якщо не буде відтворено притаманні нашому народові світосприйняття і національну самосвідомість! Якщо ми себе не любитимемо, хто ж нас полюбить?

Ольга БОДНАР,
Ілона БІЛАН,
Український незалежний центр
політичних досліджень (УНЦПД)

ЕКСПАНСІЯ І ОКУПАЦІЯ ПОЧИНАЮТЬСЯ ЗІ ЗНИЩЕННЯ МОВИ

кількість шкіл з вивченням кримськотатарської мови планується довести до 20-ти. На початок 1996—1997 навчального року в Україні діяло 16 денних єврейських шкіл, майже 100 недільних, 11 дитячих садків. З вересня 1993 року діє Соловіївський університет, 2 педагогічні коледжі, відтворено спеціалізації з юдаїзму у Львівському та Донецькому університетах. Станом на 1999 рік ці цифри знову зросли. На думку мимоволі спадає аналогія із бурхливим мовним та культурним відродженням, яке відбувалося в Україні в 20-х роках нашого століття, коли разом із відродженням української мови відроджувалися мови інших етносів, що проживали на території України. Пригадуються також сумні наслідки пришинення того етапу українізації: одночасно було закрито інші національні школи, притиснулося національне видавництво.

Мовне питання в Україні можна використовувати як діркентську паличку, — «музика», тобто підґрунт, завжди знайдеться. Останнім часом все по-тужніше звучить заклик до запровадження в Україні двомовності. Причому йдеться не про запровадження в державі українсько-татарської, або українсько-польської, чи іншої двомовності. Своїми закликами нас запрошують у недалеке минуле, коли в Україні достатньо було знати лише одну мову — російську. Іншими словами, узаконити і так фактично існуючу українсько-російську двомовність.

Депутатам Верховної Ради вже давно роздано три законопроекти «Про мови України», усі вони чекають своего часу на розгляд. Ці законопроекти схожі між собою, як рідні брати. Основна їх мета полягає в офіційному визнанні в Україні

ня його організацією міськвиконкому, — Держдуму Росії, Лужкова, російські ЗМІ одразу ж було повідомлено, що в Дніпропетровську «переслідують» росіян. І це в місті, де переважна частина населення російськомовна!

Напередодні візиту до України у травні 1997 року на той час російський прем'єр Віктор Черномирдін, даючи інтерв'ю інформаційній агенції Интерфакс-Україна, поскаржився на те, що в Україні утискаються права та інтереси російськомовного населення. «В нас викликає занепокоєння лінія на обмеження, а фактично на витіснення з державного та інтелектуального життя громадськості російської мови і культури, що все чіткіше простежується», — сказав він. — Нас турбує у з'язку з цим проект закону про мови, який обговорюється в комітетах ВР... Наші співвітчизники виказують скарги на формалізм і свавілля органів влади при реалізації їх законних інтересів...»

Звідки такі дані і така інформація? Чому, перш ніж обурюватися, не звернутися до офіційних джерел, наприклад до Державного Комітету України у справах національностей та міграції?

За двомовність і надання російській мові статусу офіційної, а українській — статусу державної виступає відомий своєю бурхливою та «детонаторною» діяльністю Володимир Малинович і партія ПРПУ, яку він перед нещодавніми виборами до Парламенту так часто представляє у пресі. Причому завжди з однією метою — домогтися двомовності в Україні.

У Малиновича є прихильники в лавах СПУ, принаймні таким можна вважати Володимира Кізіму, заступника керівника Теоретичної ради СПУ, за словами

Неточності, ліній думки...
І нема цьому почину, і краю немає...

* * *

За рівнем грамотності й ту дещою українськомовних видань, котрі ще лишаються в океані чужомовної стихії, впереваж варто б називати суржикомовною. Суржик — останній бастіон українства? «Дожились, як дурні дочітились», — каже прислів'я. Отаке й чита-ли...

* * *

Ідеал рідного телебачення — «Шоу догонючиків». Принаймні з екрана його отогошують національною гордістю. Коли так, шановні, то Україну час уже переїменувати на Дурландію, де «Верка Сердючка» — міс Укр., сиріч Хохландія; залишається тільки кинути ще в макулатуру Шевченка, Лесю Українку, Коцюбинського і йти в московські кабаки на хлібні і тупі ролі служок-«полових»!

Петро ФЕДОТЮК

СЛІД ДІЯТИ РІШУЧЕ!

У кожному місті при радах чи адміністраціях Президента слід створити комісії, які б стежили за тим, як виконується Закон про мови і стаття 10 Конституції України. Такі комісії повинні бути створені рішенням Президента або Верховної Ради України, як це зроблено в Прибалтиці. Тільки тоді ми справді станемо на шляхі думкового відродження й оновлення, на шляхі цивілізованих відносин. Дотепер в Луганську й інших містах Східної України ще не має українських шкіл. Це нонсенс і свідчить про те, що там відверто діє злій окупант і негідник української нації.

Далі так тривати не може, бо може привести до взаємообраз і навіть сутинок. Якраз цього хочуть вороги України і Росії. Цого не потрібно. Живеш в Україні — поважай і знай українську мову. Українські мови необхідна державна підтримка, а не мовчання, бо це гнобить як українця, так і інтелігент-росіянину.

Михайло ПУХТА,
м. Коломия

З НОПТАПОК НА ПОЛЯХ

«Фабрика стала до ладу діючих» — що це мало означати: «стала до ладу», «увійшла до числа діючих»?

Або оце: «він зробив чимало роботи». Та «чимало зробив» — і квит. Або: «один чоловік дістав поранення». Чи не просто — «одного чоловіка поранено»?

І ось така чудасія: «суд відмовив у збудженні (замість «у порушенні») справи» — з ласки несумісних мовців дістала і юристів еротика!

У мовну практику правників увійшов неокорінний вираз: «ци дії потягнути за собою відповідальність». А все від неуміння користуватися довідковою літературою. У приснам'яті часи, коли аж вуха боліті від закликів до зближення мов і народів, у російсько-українських словниках науковці часто були змушенні на перше місце ставити кальку з російської, а вже далі питоме українське слово. Тому «потягнути» — це відповід-

ЯК В УКРАЇНІ БУТИ УКРАЇНЦЕМ?

Вирішили ми з дружиною замінити старі червоні молоткасто-серпасті паспорти на нові синєчкі — з золотавим знаком тризубності буття, що як священний символ відомий в Україні з часів княжої доби. Сфотографувалися, заплатили, як годиться, в касу Ощадбанку належну суму за обмін та й рушили до своєї ЖЕКи. Звідси все й почалося. Виявилося, що паспорти заповнюються двома мовами: державною та російською. А тому на карточці паспортістка попросила нас записати свої прізвища, імена та по батькові ще й російською мовою. В тому, що паспорти заповняються, окрім державної, ще й російською, особисто я нічого поганого не вбачаю. Навпаки, гадаю, що спід ще й третьою, англійською, заповнити, і то не буде зле. Справа дещо в іншому. Коли ми записали свої ідентифікаційні дані російською мовою, то паспортістка тут же зауважила нам, що записи зроблено неправильно. Неправильність полягала в тому, що ми їх не переклали, а записали російськими літерами інші українські звучання. Тобто транслітерували: Микола — Микола, Надія — Надія. Переконали свою паспортістку, що власні імена та назви з будь-якої мови на іншу не перекладаються, оскільки вони ідентифікують (вирізняють з проміжніми) особу чи об'єкт назви. І вона взяла наші документи для обміну. Але вже через кілька днів повернула їх, сказавши, що прізвища, імена та по батькові треба перекласти на російську мову. Інакше — паспорти не обмінюють. От тобі й є! Нащо ж нам міняти свої імена??!

І подалися ми на прийом до завідувача паспортного відділу Печерського району м. Києва. Той приняв нас чесно. Навіть у неприймальний час. Приємно було чути його легке володіння державною мовою. І ми спробували переконати його у правильності нашої позиції. Питаємо: «Хіба ви поляка Андрея, чи француза Жана, або німця Вільгельма запишете: Андреєм, Іваном, Олегом?». А він нам: «Так то ж поляки!..» «А ми, — кажемо, — хіба не народ? Хіба мова наша неповноцінна?!»

Погодився, що вимоги наші справедливі. «Але ж, — каже, — права не маю. Інструкції у мене такої нема». І відродував нас до завідувача паспортного відділу м. Києва. Мовляв, якщо той даста дозвіл, тоді і я поставлю свій підпис на обмін паспортів. Поїхав я до завідувача паспортного відділу м. Києва на вул. Тургеневську. Пояснив йому ситуацію. І той також погодився у правоті наших домагань. І то, як на мене, було широко. Приємно було й тут

почути добротне українське слово. Отже — держава в нас є. Але ж карточок на обмін не підписав — немає інструкції. «От якби, — каже, — хоч якусь довідку чи правописне правило... щоб було на що посплатися». «То, може, з Інституту мовоznавства?» — питаю. «Годиться!» — каже.

І я збуджений і радісний поспішив на Грушевського, 4 до Інституту української мови НАН України. Навіть не мав найменшого сумніву, що саме тут на мене чекають якісь перепони. Адже, гадалося, тут усі вболівають за державну мову. Так би мовити — «свої». І тому як ніде зрозуміють, що це питання престижу як державної мови, так і держави в цілому.

Та, на жаль, усе вийшло з точністю до навпаки. Навіть вислухати доконечно не знайшлося кому. Так, мовляв, історично склалося, що всіма мовами світу власні назви, імена та прізвища не перекладаються, а транслітеруються. А от на російську тільки перекладаються і квит. Як я не старався переконати, я не вмовляв — даремно. Молодший науковий співробітник І. В. Єфіменко, з котрою я розмовляв, виявилася непохитною. Варто, — каже, — нам одну довідку дати, як до нас лавиною почнуть іти люди. Он і так не можемо відбитися від росіян, що не хочуть писати в паспорти українських імен. — Та ж у росіян, — намагаюся пояснити, — є Росія, девони мають усі права. А ну спробує нехай українець записатися в Росії українським ім'ям. Та з ним і говорити ніхто не стане!

Зрозумівши, що розмови мої з п. Єфіменко марні, я написав заяву на ім'я директора Інституту п. Німчука В. В. з проханням видати таку довідку. А оскільки його на місці не було, то заяву залишив у секретарія. Надвечір знову завітав до Інституту. З резолюцією п. Німчука заява моя лежала на столі у той же таки п. Єфіменко. Остання сказала, що потрібно мені довідки вона не видасть. А може видати лише з тим, що ім'я на російську слід перекладати. Так і дозволило начальство. «Таку, що давайте й таку», — віршив. Тоді п. Єфіменко дісталася зі столу «шпаргалку», з чого я зрозумів — я тут не перший відвідувач і прохач довідки, і, зазначивши зверху мое прізвище, передрукувала її для мене. Ось її зміст:

«Шановний Ткач М. М.

Сучасний іменник (основу його створюють імена християнського походження), який побутує в українському, російському та білоруському народів, формувався протягом багатьох століть і є спільним для всіх східних сло-

в'ян: усі українські імена мають російські відповідники та навпаки. Водночас на мовному ґрунті коєзного зі східнослов'янських народів ці імена на були специфічного звукового оформлення, обросли різноманітними варіантами. Тому називати ім'я «Микола» — українським, а ім'я «Николай» — російським можна лише умовно, за формою, а не за походженням.

Традиційно всі сучасні особові імена людей, які поширені в Україні і в Росії, перекладаються державною мовою тієї країни, де проживає носій імені.

До появи нової інструкції в офіційних документах треба дотримуватися традиційної форми передачі особових імен згідно з нормами українського та російського правописів:

укр. Микола — рос. Николай, укр. Надія — рос. Надежда.

Доки нову інструкцію не виробленої не затверджено, ми не маємо права рекомендувати Вам транслітерувати українські імена російською мовою.

Мол. наук. співр. підпис

І. В. Єфіменко

Скажу по щирості, що, прочитавши цю довідку, знявковів. Адже це не 1933-й, 1948-й і не 1979 роки, а 1999-й! Не вдаватимусь до детального коментаря довідки. Нехай це краще зробить читач. Бо ж тут, що не речена, то — «відкриття». Зупинюється лише на двох моментах. Перше: що означає «християнського походження»? Це виходить, що поряд з «общим старославянським языком» з'явився ще й «общий християнский», який об'єднує в собі на російському штабі латинську, грецьку, єврейську, грузинську й інші мови!! І друге: «називати ім'я «Микола» — українським... можна лише умовно, за форму...». Значить, і мова наша, що формувалася упродовж багатьох століть і походить від спільних іndoевропейських чи індоарійських коренів, є лише умовно українською. А отже, і — умовно державною. Та й узагалі всі ми лише умовно українці. А «в общем-то» — «все русские». То що вже казати про те, що теза про утворення існуючих варіантів власних імен українців пише на основі християнського календаря, м'яко кажучи, на сьогодні давно застаріла. Адже той же Микула, Іван (Івасик-Телесик), Шура чи Марічка або Юрій за часом походження сягають далеко дохристиянських часів України-Русі. Ну а спілкнулася довідка, я бачимо, знову на «інструкції». То хто ж її розробить для нас. Може, Москва? А може, Берлін чи

Вашингтон? Як мовив Тарас, «німець скаже...».

Увечері того ж дня я зателефонував п. Німчуку В. В. додому, все ще сподіваючись на зрозуміння ним порушеної проблеми. Скажу відверто — давно знаю і шаную його як поважного науковця та невтомного трудівника на ниві давньої української мови і літератури. Але тут його позиція... не знаю що й сказати. Невже ж то посада так впливає на людину?! «Хіба ж ти думаєш, — каже мені, — я менший патріот від тебе? Але ж так традиційно склалося... І це не так просто... Хай вони поки що так і буде, як було...». Та допоки ж вони так має бути?! Допоки ж нам «Слово о полку Ігоревім» і решту київських джерел княжої доби читатимуть на московській штабі?! Невже ж і в незалежній Україні не можна бути українцем за походженням, а не за формою — умовно?!

А таки є сьогодні в Україні люди, що мислять по-державному. Є люди, які, слава Богу, розуміють, що така ситуація з перекладом власних назв та імен практічно лише на користь московському мовному центризму; розуміють, що за таких обстановин, унаслідок більшої поширеності російської мови в світі, на всіх міжнародних форумах, змаганнях, фестивалях і т. ін. громадян України зазначають у різноманітних титрах з російськими варіантами прізвищ, імен та по батькові. Тим самим і надалі стверджуючи стан України як піднівільний Москви.

Тож хоч я довго мені довелося ходити по різних інстанціях та кабінетах, але нам таки обміняли паспорти й у них наші прізвища, імена та по батькові не перекладені на російську мову, а транслітеровані звучать природно — по-українськи: Микола — Микола, Надія — Надія.

Нині за ініціативою та кілопотанням Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка Кабінет Міністрів України доручив НАН України та Міністерству юстиції розробити правила і норми написання власних назв, імен та прізвищ. Тобто — оту «злощасну» інструкцію. От тільки невідомо — як це питання буде вирішено за умов такого ставлення до нього Інституту української мови: з позицій московських веж, а чи — з київських круч? Чи станемо ми нарешті українцями за походженням, чи й далі — умовно, за форму?! Та, зрештою, це залежить і від кожного з нас, свідомих громадян України. Стукайте у власні двері — і вони відчиняться.

Микола ТКАЧ,
м. Київ

ЛИСТ ЧИТАЧА — ДО ДРУКУ!

СКАРГА-ЗАЯВА

Суддя Клімова (м. Куп'янськ) образила мою гідність громадянину України, виявивши заневагу до нашої держави і її громадян-українців, державної мови при виконанні своїх суддівських обов'язків. А трапилося це під час суду, де я свідчив у справі Ткаченко В. Г. (вселення-виселення).

Оточ: «Суд ідет... Свідтель Радченко...» Я кажу судді: «Чому Ви говорите мовою сусідньої держави?». Не можу передати слогами, яким поглядом зміряла мене суддя. І до відповідача: «Ткаченко, вы почему не обєспечили перевідчика? Ваш свідтель не владеє русским языком. Судебное заседание прерывается, покуда не буде перевідчика». Все це суддя говорила від злості і згарячу, а коли рапорт пригадала, що Ткаченко, Даниленко, Радченко та інші — етнічні українці і їх може бути непереливки, заборонила нам покидати зал суду. А мені особисто заявила: «Вы не можете уйти и обязаны отвечать. Вы в суде находитесь!». Ще й пригрозила судовою відповідальністю. І додала: «Русский язык является государственным и делопроизводство ведется на русском языке». І не дала більше говорити на тему мови і моїх прав. Відповідач Ткаченко хотів, аби суд відбувся, і говорити:

«Я буду перекладати». І просить, аби я попробував зрозуміти, що буде говорити суддя сусідською мовою...

Вибирати я не міг: пенсію не отримував з вересня 1998 року. Видають раз на три місяці, змушують робити заліки різні за рахунковим боргу по пенсіях, квартирплату наперед або через крамницю для пенсіонерів, де все дорожче, ніж на базарі, а грошими і не думают повертасти борги по пенсіях. Жінці зробили операцію. Гроши і гроши... Присудити мені суддя за свій кодексом заплатити штраф «за неповагу до суду» і доведи потім, що ти — «не сірий». А не відбудеться суд — Ткаченко не відвезе мене додому, а оплатити проїзд в автобусі не можу. Іди пішки 15 км узбіччям дороги... Є час подумати: хресний хід московської церкви. Ордени від Сабодана і московської церкви Людмили Кучмі, міністру Кравченку та інше. «Золота фортуна» Дьоміна, голови Харківської обласної держадміністрації. Суддя Клімова. Вся рать — проти юридичних (етнічних) українців. І я капітулював — суддя російською, я — українською.

Він розмовляв — рідною мені мовою не як поет Степан Пушкін, але близько до літературної (як робітник-ліварник у минулому)...

Суд отої відбувався 6 травня 1999 року. А

після 20 травня зустрів мене свідомий українець Зубарь Володимир Микитович, дас два конверти і говорить: «Мені розповіли, як суддя Клімова витирала об нас ноги у нас дома. Написи в газету і на радіо».

27 травня. Іде дощ, тільки й записати для покоління, яким тяжким був 1999 рік для Українців.

Іван РАДЧЕНКО,
с. Ківшарівка (м. Куп'янськ)

Коментар редактора. Власне, коментуваю тут нічого, бо лист пана Івана Радченка, пенсіонера, в минулому — робітника-ліварника із дзеркальною точністю відбиває ставлення до державної української мови і до держави України «на місцях». На тих самих місцях, великих і маленьких, які приносять тим, хто їх посів, статус державного службовця — великої чи маленкого і чималеньку пенсію в майбутньому. Куди там пенсії ліварника до неї! Та не про те мова. Мова про інше: про безкарну пику й заневагу, якою паливаються можновладці до нас, українців. Ім уже мало возвеличуватися над нами посадами, грошами, статусами. Ім хочеться звести людську гідність до розмішної монети, копійки, якою нічого не оплатиш, навіть нашу безладію. Особливо в нинішні часи, коли в обороті величезні «купальні» капіталі, кинуті на вибори. Одна команда побиває іншу грошима, компро-

матом, закупами голосів «електорату», який ніяк не діждеться нового врожаю справжньої капусти та картоплі... І, як не дивно, — ні, таки не дивно! — мовна карта в грі пікових і червових королів ходить не останньою. Вильяється це по-різному: скажімо, одні

БАЛАДИ НАШИХ БУДНІВ

I. Виряджали в армію Миколу...

Ну хто з читачів Степана Олійника не пам'ятає його славетну гумореску «Виряджали в армію Петра»? Говорять, що після її появи в центральній пресі навіть рішення приймалися відповідними органами — про вплив на свідомість мас, аби не захоплювалися масовими гуляннями... Часи змішилися: в умовах економічної кризи не дуже розгуляєшся. Та все ж, коли йдеться про проводи на службу у Збройні Сили України єдиного сина, сумні думки про кризу відступають. Та й сам новобранець, Микола, подбав про своє вирядження: адже працював на славетній «Оболоні», заробляв добре. Отож, проводжали в армію Миколу не-аїбак: гостей зібралися за півсоті, дядько з Чернігівщини приїхав не лише з баяном, а ще й курей та індичку привіз. Васильківці з Київщини теж останоронь не стояли: і молодої картоплі вистачило, і огорічків замалосолили... Словом, було хліба й до хліба, і наспівались, і натанчювались, і, за звичаєм старовинним, тричі рекрутка закликала до хати, щоб відслужити добре і додому вернутися. І, як годиться, гуртом пішли проводжати сина, аби з рук у руки передати державі. До речі, друга Миколівська і сусіда теж проводжали — хлопці мріяли служити в одній частині Сашко, — а про це весь під'їзд знав, від повідомлень про призов у шафі ховався. Тільки дзвінок у двері, а він — у шафу. Коли ж дізнався Сашко, що Микола — новобранець, присоромився, пішов у військомат здаватися: «Заберіть разом із другом!». Отож, вирушили новобранці-друзяки в армію. Постояли кілька годин під сонцем і їх відправили додому: «Покупець» не приїхав. Правда, через декілька днів Сашко забрали, а Миколу ще двічі завертали додому. Третього разу сказали, що аж через два місяці знову покличуть. Тепер Микола — безробітний. Із помічника в сім'ї перетворився на нахлібника, во-лею-неволею, а іншого не скажеш. Батько, який гордився тим, що його син служитиме у війську незалежної України (самого його везли до місця служби в Радянській Армії тринадцять днів), лише диву дається: як же отак можна, не похазяйськи, ставитися до солдат? Мати тихенько плаче, — боїться, аби не втралив Микола в яку лиху історію від безробіття. А сам новобранець поволі втрачає ентузіазм і охоту до служби, бо вражений, м'яко кажучи, такими безпідрядками там, де все має бути чітко і злагоджено.

Вислухала я цю історію і стала пильніше оглядатися навколо себе. А 5 липня на Центральному залізничному вокзалі стала свідком такої картини: парапети і тротуари вулиці Комінтерну, що веде до «серця столиці», обліпили спечені на сонці новобранці. Хто парився у вантажівках, критих брезентом, хто всівся просто на хіднику, хто напівлежав, приkleївшись до паркану. Сумні рекрутські очі стежили за перехожими, які байдуже, ба, навіть насторожено обмінівали зграйки юнаків із вибритими лобами. Нікому не було до них діла. Поїзд, який я зустрічала, запізнився на кілька годин. Тож мимоволі стала наглядати за хлопцями. Перебрані, захарчовані обличчя — соціальний клас і статус визначаєш одразу, без анкети. «Синочків», годованих з урахуванням корисності «Мультитабсу» і англійської мови серед них не спостерігалося. Музика, бодай «Прощання слов'янки», якщо вже не

«Козацький марш», не звучала. Подія в хлогтачих очах читалася як покарання за гріхи, не ними скочені: юнаків принижували на очах вокзального люду звично і байдуже. Аж ось і зграйку «щасливчиків» провели — вже й у форму перевдягли та у «кирзаки» взули. Останній у строю налягав на ніженьку, наче Довбуш, хоч на знаменитого гудула мало чим скідався. Намуляна нога у важких чоботах в сорокаградусну спеку бойовисті не додавала...

Давно позбувшись сентиментальності, раптом відчула, що плачу. Оплакую і новобранців, і себе, і військо українське, яке так похмуро й змушенільно поповнє свої ряди. А ще від тієї приреченості, яка повисла над всіма нами, а ми не помічаємо її: яке майбутнє у тій країні, що так послідовно, десятиріччям принижує своїх чоловіків? Ось сидять вони на хідниках, — генофонд нації, як сказав би соціолог, і одвічне, чоловіче — захистити! — поволі переплавлюється на липневому сонці в агресію, у страху, у безвір'я, у... хто його знає в що, і як все це в наших внуках відгукнеться...

Думки повертали на пафос: чи не досить нам в українській крові братобівничого зла громадянської війни і уродного страху 33 — 37 рр., і суспільні юшки казанів часів «великихстроек»... Коли ж вона прийде, ота радість — послужити громаді, «любов к Отчині де героїть», коли, коли, коли, державо, ти зрозумієш, що ти — незалежна?! «Перегрілася на сонці дамочка», — подумає обиватель У Міністерства Збройних Сил вистачить тактики і стратегії, аби пояснити, чому Миколу завернули з липневої черги новобранців і чому не передбачили «покупці» чіткого відправлення свого товару 5 липня 1999 року. Постівчують мені лише матері новобранців та ще, хіба, двірничка з Миколівського двору: роботи їй додалося, бо Микола і його друзяки допізна лузують на сіння під тополями, рвучі гітарні струни серед ночі, — ні на роботу, ні в армію ім не йти. Місяця закінчилися...

II. ПАН-НЕ-ПРОПАВ — щасливий володар білої хусточки...

Його ім'я настільки відоме, що навіть називати не хочеться. Тим більше, що всі його писання починаються з «я». «Я, ім'ярек, зустрічався з Горбачовим...» I прочая, і прочая... «Інших уж нет, а те далече», як сказав класик. От і пригімів, як гроза на голі дерева, на кіївські бульвари, аби пригадати тих, хто, в широті душевній, вважав його своїм колегою, однодумцем, а то й другом. I полилися спогади сивого, або точніше, лисого чоловіка брудним потоком. Хотілося йому дістати за живе навіть мертвих, хоч про них, як відомо, говорять або добре, або пічого... Громадськість, а точніше, письменники українські, на випадки «спрітного пера» відповіли, як і належить, — ігноруванням, бо художні прийомчики «возвращенця» характеризуються на рівні мерзених випадків дріб'язкового в своїй суті ненависника.

ПАН-НЕ-ПРОПАВ зайшов з іншого боку: став вправлятися у вигадуванні або підборі деталей, які б викликали огиду і зневагу до змальовуваних ним людей. Скажімо так: десятиріччям зберігав у своїй душі пам'ять про те, хто як склиться, як користується носовою хустиночкою... Спогади тим більш пікантні, якщо взяти до уваги, про кого йдеться: нині — відомих поетів, депутатів... I все

якось про тих, чия українськість і всенародна відомість давно набули усталеного характеру. Цим поетам заради іміджу не доведеться нагадувати, в яких далах вони побували, з ким пиво-меди пили... За них говорять вірші. Ось чому заздрість, звичайна захалівна заздрість зирить у вузькі щілини удесліво усміхнених очей...

ПАН-НЕ-ПРОПАВ не втомлюється підкresлювати своє благородство в походженні, вихованні, світорозумінні, свою широту поглядів, що, буцімто, ставлять його в ряд «громадянів світу». I, звичайно, ж, не пропускає нагоди копнути ногою то українську книжку, то її автора, то видання, яке турбується долею України. I все це — показово-гидливо відкоплюючи вузенькі губки, не втомлюючись нагадувати, що від нього добре пахне, а в кішенні — завжди напоготові більенька батистова хустинка...

I пригадалася мені давня, студентських ще часів, історія, яка й подосі викликає відразу.

В одному студентському товаристві виокремилася групка ось таких, яким, либонь, був ПАН-НЕ-ПРОПАВ за часів своєї молодості, молодівків. Гарненькі, чистенькі, грамотненькі, вони, звичайно, виділялися на тлі тих і сором'язливих, скромно зодягнених уchorашніх селюків. Розважалися чистюлі теж своєрідно: увечері вони виrushали на центральний проспект міста, що йменувався на слензі компанії «Бродом» і підшукували собі жертву. Неважко здогадатися, що жертвами ставали якраз такі вчораши селюки. Компанія розпочинала «сафарі» — рухалася за нещасним, по черзі плюючи в спину, на благенък пальтечко чи піджак. Робилося це, звичайно, непомітно — «веселуни» боялися отримати «по фейсу», але водночас їм подобалося пускати комусь життя. Чимось подібним займається і ПАН-НЕ-ПРОПАВ, а ідуchoї сlini у нього більше, ніж доста. От лише хочеться запитати: хто ж та групка, якій це все подобається, хто весело іржє і гігоче, втішаючись плювками «візнатого і вигнаного»?.. Здогадатися неважко — вони й самі являють нам свої випущені мармизи на сторінках тих же видань. I такі всі «широкомислячі», і такі інтернаціональні, і так іх по світах шанують... От тільки в Україні вони малошовані і маловідомі. Українці їх не знають, не хотять знати чи запам'ятувати їхніх імен та тхорячих облич. Так і лишаються на узбіччі скандалньі володарі більших батистових хусточек. А що хусточка? Використав та й кинув... Та й ніде правди діти — у кожного свої балади буднів...

III. Гиля, діди, на пенсію!

— Господи! — говорить більше до себе, ніж до Бога моя старенка приятелька, — Коли вже в Україні буде спокій?! Відповіді, принаймні швидкої, вона вже давно не жде. Ale все ще наївно чекає добро, розважливою поради то з раді, то з телевізору, то з повних страхових сенсацій газет. Нарешті, повністю зневірювши у самій можливості будь-якої об'єктивної інформації, звертається у вищі сфери, до Пана Отца... Богові теж не до вподоби давній український безлад, він дивиться на інші географічні широти, де теж не краще — кривавими пухирями виброджується Косово, замислюють нові теракти курди, все чіткіше забарвлюються червоним нафтопроводи, спека, цунамі, дощі помінялися місцями...

Мені чомусь же все частіше спадає на думку давно колись почута коломийка: А пісвіту війна виб'є, А пісвіту буде... А що мені з того світу, Як мене не буде?!

Здається, патріархальні діди й бабусі українські, що мали за звичай думати про майбутнє своїх онуків і правнуків, назавжди відійшли на небесні долини, прихопивши з собою і цю властивість, а нинішні старі, доведені до відчая, з усіх немічних сил тримаються свого минулого, та ще й намагаються нав'язати його онукам. Минуле з пенсією і доступним хлібом та вистоянням у чергах молодок, з товарами на спеціальних ветеранських полічках нині ім здається справжнім комунізмом... To й поспішають висуванці комуністичні, навряд чи знаючи мою коломийку, наспівувати оте «А що мені з того світу»... Іхнє мислення не простягається далі життєвої межі пенсійного електорату, бо й самі вони пенсіонери...

Гляньмо, всі висуванці далеко не юнаки: і Кучма, і Мороз, і Ткаченко, і Марчук давно вже мають онуків, не раз зізнавались у любові до них. От тільки часу на дідівські турботи не вистачає: політичні клопоти відволікають. А новоспеченій рухівець, пан Удовенко, либонь, уже й правнучків має — вік давно дозволяє... I спадає мені на думку крамольна, але цілком житейська думка: — Гиля, діди, на пенсію! Бавте онуків, виховуйте іх хо в командно-адміністративному, хто в партійному, хто в демократичному дусі. Забезпечте собі душевний спокій, а державі — розвинене разоміття політичного спектру... Колись, ще за СРСР(у), Брежнєва, Андропова, Черніченка народ інакше як «кремлівськими руїнами» не називав. I Єльцин, як бачимо, не країй. То що, вперед за Росією?! Заведемо ще й кіївські руїни? Ні, не хочеться. Досить аналогій з «Великою Руїною»! Час будувати, а не фарбувати старі фасади передвиборчими білілами. Та й молодому якось зручніше рухатися вгору хиткими риштуваннями, якими в нашій Україні обнесені і економіка, і культура, і побут наш, тричі оплаканий. Чи й зовсім ми занепали в пенсійний морок, що не розуміємо: більше ладу дає молодий, на силі молодів. Який би й на президентській посаді не забував: міні часовий термін його керування державою і не персональна пенсія та персональна дача його чекають, а робота, яку ще потрібно буде знайти; що молодий, досвідчений розум гнучкіший, не вражений маразмом чи склерозом; що старий віл стоять, а молодий — тягне, що лише не ветхий роками знайде спільну мову з молодими...

I коли є серед багатьох кандидатів, мічених старою системою і старими звичками, молодий, завзятий, розумний, освічений і, нівроку, — гарний чоловік (не сором і світові показати!) — то чому б і не повірити йому? Та й чи не пора довіряти владу людям нового, українського гарту — які говорять, думають, мріють українською мовою, для українців і про українців?

I — сuto для жінок — чи не час обирати нам чоловіка, повного бажань і поривів, а не лише спогадів... Залишимо спогади, про славне і не дуже славне минуле дідам, а владу віддаймо мужичні, спроможному подбати про майбутнє не лише для себе, а й для інших. Для всіх. Для України.

Любов ГОЛОТА

ЗА СКІФСЬКОЮ ЗАВІСОЮ

Чого тільки не накручене довкола поняття «Скіфія». Досі обґрутовуються визначення суперечливі, діаметрально протилежні. Одним ніяк не виборсатися з темет хибних теорій. Другі в запалі рвуть кайдани, якими ще вчора сковувався розум, і зосліпу переходятять від одних країнощів до інших.

Наукові, інтелектуальні сили не готові схилитися до думки, що від первоз'яви людини на обширах, які відомі як етнічні українські землі, мусить снуватися родовід одного з найбільших тепер у Європі народів, котрий справику на своїй батьківщині, ні від кого не віднятій, не загарбаній, а успадкований однією від попередніх поколінь наступниками. Якщо смислом чи не всього життя в науці було освічення положень про формування української нації і української мови в XIV—XVI століттях нової ери, то якож ж живлююча водою окроплювати очі, щоб прозріти? Коли ж у силоміць нав'язувану фальш ніколи не було віри, то це ще не привід для того, щоб перевертати усі попередні наукові здобутки догори дном. Спробуймо простежити за золотою ниттю родової діадеми українського народу в тих глибинах про-минулого, де її зблиск таки є примітний.

Не напружуватимемо зір, щоб проникнути крізь «кіммерійський морок». Окиньмо поглядом близькі відстані. Пригадавши повідане «батьком історії» Геродотом, чи ж не маємо права зробити висновок: скіфи, Скіфія — Велика й Мала — це не самоназва. А найменування, що були відлічені, як висловився б наш великий земляк М. Гоголь, давніми греками. Всюдиущими еллінами, котрі за найдавніших часів не тільки оглядали світ, а й залишили неоціненні писемні свідчення про близькій далекі краї та содіювані їхніх межах.

У Північне Причорномор'я, до якого греки виявили неабиякий інтерес, вторглися кочівники зі Сходу, розгромили кіммерійців, підкорили тих і тих слабших на немалому обширі, запанували, як головна сила, в тій частині світу, на яку й греки посягали, припливачи сюди на кораблях та засновуючи свої колонії не тільки на узбережжі, а й у пониззі Дніпра. Нове утворення, сказати б, царство, під зверхністю кочових супостатів греки нарекли Скіфією, а вавилонське стовповториння людності — скіфами.

В «Історії» Геродота Скіфія неміряна. Її кордони чітко не окреслено. Вказано ті й ті краї, мовлено, хоч і надто скруто, про різні племена, народи, чи, може, точніше було б сказати, народності. З-поміж них, очевидно, названі й такі, до яких не добралися завойовники, вивергнуті з бездонного черева Азії. Але й ті, за розсудом давньогрецьких мурдечів, а головне, за розчарком Геродотового пера, віднесені до Скіфії та й прозвані скіфами. Як шапкою-невідимкою, накрито назвою скіфи незлічені корінні племена, відмінні від загарбників, чужі їм.

Не переконуватиму, що було занурено з великого розуму еллінів у купіль Скіфії й охрещено скіфами автохтонів, котрі — невід'ємні ланки в неперервній родовій лінії українського народу. Не доводитиму, що, хоча б і ширше, ніж інші, описані Геродотом гіпербореї — не хтось інший, як прямі наші попередники, найменовані саме так від греків через те, що вклонялися Сонцю. Сонцептологічними вони себе виказували того давнього історичного періоду. Грецьке *Hypereboleia* означає: ті, що живуть по той бік північного вітру, насолоджуються сонячним світлом.

Ще за сиводавнини, перед V століттям до н. е., гіпербореї линули помислами на сине море, знайшли братів по духу, віруваннях на острові Делос, виправляли до них посланців — дівчат у супроводі чоловіків, очевидно, парубків, — зі священими дарами, загорнутими в пшеничу солому. Зі слів самих ділосів, дари приносилися до храму Артеміди за обітницю для полегшення пологів. Делосці уславляли шанованих гостей складеними на їх честь лілійцем Оленем гімнами.

Освічений російський поет Олександр Блок формально не погрішив супроти істини, нахненними римами потверджуючи: «так, скіфи ми!» Але за походженням українці зокрема, а слов'яні загалом — не ті, за визначенням греків, скіфи, що заявилися з неосяжною Азією, навіюючи страх на синій Елладі аж ген за морем глибоким і горами високими. Коріння українське, слов'янське — в європейській частині земної кулі. За свою глибину сутностю ми ніяк не зайдемо скіфи, а європейська павль людства. Нерозуміння, чи то зумисне заплутування same цього суперечливого, й веде до дискусійних зіткнень, породжує безплідні протистояння. Ті вчені й друковані

джерела доводять одне, а інші, наче ж не менш обізнані, — протилежне. А загалом на те виходить, що спільними зусиллями істини затуманюється, а не з'ясовується.

З давніх-давен мудріші спостерігали й зауважували: час перемішусе держави й народи. Мабуть же, чутливі, як притаманно жінці, серце музи історії Кліо мусило обливатися кров'ю в період так званого Великого переселення народів — IV—VII століття нової ери. Тоді на Європу нещадним дев'ятим валом накотилося чергове кочове нашестя зі Сходу, усе з тієї ж Азії, назване уже не зід греків, а від роїм, від мурдечів Візантійської імперії гунським. Курява потьмарювала сонце й небо. Земля стогнала й угиналася під копитами тімами тъмущої коней. Людський голос глушило ревище худоби, скріпнія двоколісних возів, простонародна назва яких — бідарка чи ж не тоді з'явилася в мові автохтонів і перешла в українську.

Неозорий — євро-азіатського розмаху — вир захопив численні племена, народи Великої Скіфії, савроматів, аварів, германців, прислав експансів посяганням східної Візантійської імперії з західної Римської, загарницькі легіони якої намагалися перевратитися і через Дунай, але забракло потуги. Бо ж водночас мусили приборкувати і франків в осереді континенту, і гордих бриттів на островах далекого Альбіону...

По-сучасному кажучи, перекроювалася карта Європи. І ось тоді, з круговир'я етнічних перемін, зринають етноніми, з якими виходять на світову арену ті, що, всупереч найстараційшим ліхоліттям, утверджуються в колі народів світу як слов'яни. Щоб вирізнати їх у земній юдолі, достатньо навіть писемних джерел, не кажучи вже про археологію. Але нинішнім вправним перам вдається і явне, очевидне вималювати неймовірним. Дотепер також як зі скіфами, крутістю, чи, м'яко кажучи, непорозуміння з гунами. Затуманюється розум неутасемнічених та й квит.

Звернімося хоча б до твору отостогоського історика Йордана «Про походження і діяння гетів». Оповідь доведено до 551 року. В полі зору — і просторінь, яка нині в межах України:

«У Скіфії першим від заходу проживає плем'я гетів, оточене величими й славними річками, на півночі й південному заході протягом Тізії (Тиса. — Ред.), з півдня ж цей край відсікає Данубій (Дунай. — Ред.), а від сходу — Флутонія (Олт. — Ред.); стрімкі і з чортоподібними повсядно, вів, бушуючи, котити хвилі у воді Істру. Поміж цими річками простягається Дакія, яку, немовби коронкою, огорожують скелясті Альпи. Під їхнім лівим склоном, що знижується в бік півночі, починаючи від місця зародження річки Вістули (Вісли. — Ред.), на неосяжних просторах розселилося багатолюдне плем'я венетів. Хоча їхній найменування тепер змінюються відповідно до різних родів та місцевостей, все ж вони переважно називаються склавенами й антами.

Складені проживають від міста Новиствуна (вірогідно, Нове Місто на річці Саві. — Ред.) з озера, яке називається Мурсіанським, до Данастра (Дністра. — Ред.), а на північ — до Вісли — у них не міста, а болота й ліси. Анти ж — найсильніше з обох племен — розселяються від Данастру до Данапту (Дніпра. — Ред.), там, де Понтійське море робить вигин.

Після того, як зазнали поразки герули, напрavis [Германаріх] військо супроти венетів, котрі, хоча й заслуговують на презирство через слабкість їхньої зброй, були, однак, могутніми завдачами своїй чисельності пробували спочатку супротивитися. Та нічого не варте велике число не приdatних до війни, особливо тоді, коли сам Бог попускає та ще й незліченно озброєні наступає. Це венети походять від одного кореня й нині відомі під трьома найменуваннями: венетів, анти, склавенів. Хоча тепер, за гріхи наші, вони лютують повсядю, але тоді всі вони підкорялися владарюванню Германаріха...

Після смерті короля Германаріха остроготи, відірвані від везеготів і підпорядковані владі гунів, залишилися в тій же країні, при цьому Амал Вінітарій удержав усі знахи свого панування. Наслідуючи доблесьть діда свого Вультульфа, він, хоча був нижчим од Германаріха за щастям і удачами, з гіркотою перевносив підпорядкування гунам. Потроху виїжджуючи з-під їхньої влади та пробуючи виявити свою силу, він північно-військо в границях антив, і коли вступив туди, у першій битві був переможений, але потім повісився хоробріше і короля їхнього на ймення Боз із синами його та сімдесятьма знатними людьми розіп'яв, від

щоб трупи розіп'ятих подвоювали жах підкорених»¹...

Якби українському народові не випала лиха долі віками нидіти в накинутому чужоземними загарбниками ярмі, то в духовному небі над ним, поза всяким сумнівом, сяяло б ім'я мученика Божка, було б прилучено страдника до лицю святих, ушанувався б він як один з найперших державців, проводів свого народу. Шоправда, вдаватися в історії до умовного способу — річ невдачна. Можливо, близького майбутнього зміціють національні інтелектуальні сили й зуміють утвердити ім'я Божка як достойне венесандрої пошани.

Хоч у скандинавів, котрі почувалися безпечноше на північному краю Європи, й змігуте назва українського становища Аттилія Гунгарду (гунського міста. — Ред.), з цією кочовою навалою не утворилося чогось на взірець Скіфії, не вписано в історію якось Гунії. Після смерті Аттилія завойоване ним швидко набувало приордніших форм. Спадкоємці його влади, сини, що знесли північні землі в роздорах, готський король Велемир «здавав таких ударів, що од ворогів залишилася якісь дещо; примушений віткіти, вони взяли напрям у ті краї Скіфії, якими плинуть води річки Данапту; в свою мовою гуни називають її Варом...»²

Горданові описи останніх років перекриваються оповідями знаменитого візантійського історика Прокопія Кесарійського, доведеними до 565 року. Йому не до гунів. Іхні часи спливли. Тепер на тих же обширах перед очима Візантійської імперії — інша головна сила:

«Ці племена, слов'яні й анти, не управлюються однією людиною, але звіддавен живуть у народоправстві (демократії), і тому щастя й нещастя в них вважається спільною справою. Та ї у всьому іншому в обох цих варварських племенях життя й закони однакові. Вони вважають, що один тільки бог, творець близнаков, є владарем над усіма, і тому приносять у жертв биків та справляють інші священні обряди. Судьбі вони не знають і загалом не визнають, що вона стосовно до людей має якунебудь силу, і коли їм вже зовсім загрожує смерть, як пристане хвороба, чи на війні опиняються в небезпечному становищі, то вони дають обіцянку одразу ж принести богу пожертву за свою душу, якщо уникнути смерті; урятувавшись, вони приносять у пожертву та, що обіцяли, і гадають, що спасіння ними куплене ціною їх пожертви.

Вони пошановують річки, німф і всілякі інші божества, приносять пожертви усім ім і за допомогою цих же пожертв учиняють гадання. Живуть вони в убогих хатахинах, на великий відстані одні від других, і усі вони часто змінюють місця проживання.

Вступаючи в битву, більшість із них іде на ворогів з щитами й дротиками в руках, в панцирах, що вони ніколи не вирахуються. Інші не вдягають ні сорочки (хітонів), ні накидок, а одні тільки штани, стягнуті широким поясом на стегнах, і в такому вигляді йдуть на бій з ворогами.

У тих і тих одна й та ж мова, доволі варварська. І зовні вони не відрізняються одні від других. Вони дуже високого зросту й великої сили. Колір шкіри їх волосся в них дуже блій або золотистий і не зовсім темний, але всі вони темно-червоні.

Способ життя у них, як у масагетів (предків аланів, що з прикаспійських степів прибули в Північне Причорномор'я. — Ред.), грубий, без будь-яких зручностей, завше вони вкриті брудом, та, по суті, вони непогані й зовсім не злостні, але в усій чистоті бережуть гунські звичаї. В давнину називали ці племена спорами («розсіяними»), гадаю, тому, що вони жили, займаючи країну «спораден», «розсіяно», окремими поселеннями. Тому їх землі ім потребно багато. Вони живуть, займаючи більшу частину Істру (Дунаю. — Ред.), по той бік річки»³.

Звичайно ж, упередженість до тих, кого Візантійська імперія наміряла підкорити, позбавляла Прокопія Кесарійського об'єктивності. Критерій, за якими народи поділялися й тепер поділяються на ніжчих і вищих, завжди непевні. Чи ж не доказ тому хоча б із писемні зауваженнями сирійського автора Іоанна Ефеського від 581 року про те, що «народ слов'ян... пройшов через всю Елладу, і по країні Фессалоніка, і по фракійських провінціях», «взяли багато міст і фортець, завоювали країну, сів у ній, «як у своїй власній... Вони стали багаті, мають золото і срібло, табуни коней та багато зброй. Вони навчилися вести війну краще, ніж римляни»⁴.

Деякі наші історики полюбляють педалювати на тому, що на землю, яка нині Україна, та тільки не заявляється: прохідний дівір та й годі, на якому аборигенам і місця немає. Та хай там що, головне, визначальне в історії нашої землі ніяким словобудливим не прикрити. Попри всі напасті зусібічних завойовників, вогністи в долі невпинної борі виживали ти, що склали український народ. А вороги щезали, як роса на сонці.

СТАСІЙ ГРЕЧАНИЙ У КОЛІ ДВАДЦЯТИЛІТТЯ (1977 – 1997)

Продовження. Початок у ч. 6 ц. р.

У творені портретів Стас перейшов ті самі гони, що на шляху пізнання пейзажу. Певно окреслені лінії зображення облич і та постать, на диво цілісні та поетично-прозорі, у часі збігаються з явленням повітряних повівів саду, «слідів саморуху природи», як мовив поет. Техніка портретування була простою: туш, перо, пензель, іноді — фломастер. Тягна лінія мовби втілювала перший довірливий погляд знайомства, легкий мазок — дружній дотик при зустрічі. Так Стас змальовував стареньку бабусю, мене, двоюрідну сестру Дану та хлопців-однокласників.

На п'ятнадцятьо-шістнадцятому роках життя, вже пінавши жорстко-несхітну скелястість світобудови, побачивши рідний стел у вимірах не настроєвих, а історично-безкомпромісних, — Стас і в обличчях відкриває простір внутрішніх пошукув та змагань. Одного дня він узяв аркуш цупкого рудого паперу і попрохав мене «посидіти так» (я сама писала щось за тим-таки столом, освіщаним моїм художником у «кристалічному» натюрморти). Портрет було виконано дуже швидко, і я у захваті зазначила, що це є початком «нового Стаса». Він відповів таким знайомим мені поглядом, сповненим задоволення і завзяття! Невдовзі у тій самій техніці (вуглем на рудому пакувальному папері) Стас виконав ще два моїх портрети: один — з рукою, у тричвертному правому повороті, другий — проти вісіні, що ясніє на другому плані (тут він послугувався ще й крейдою). І хоча кожний портрет є самодостатнім, а образ, за всієї конструктивної умовності, відзначався, гадаю, що головним у роботі над цією графічною трійцею було не так дослідження моделі, як чуттєве прилучення до самої суті портретування. Просто обличчя найближчої людини першим відкрило Стасові канал нової, вищої виразності. Адже саме через промінь духовного зв'язку портрет та його модель мовби разом входять у зону особливої щільності. Тут немає потреби у мовленні слів, бо саме середовище передає сигнал реакції, передчуває яву потаємного. Джерела світла тут є живими суб'єктами спілкування, перебіг тіней знакує перелоги думок.

Отже, три портрети являють різні стани у пульсації енергочутливого простору. Перший портрет (ледь опущена голова у майже профільному повороті), по-при звичайність композиції, озивається небуденними прозріннями автора. Смути бентежних штрихів, плями, разючих затемнень проймають довілля, торкаються обличчя і — набувають нової якості, збираються у гармонійні сполучки, близькі до надійно-усталених декоративних акордів. Так матеріально відчутило постає концепція наснаги у естві людини ЗОСЕРЕДЖЕНОЇ.

Другий портрет, з рукою, відтворює ПОГЛЯД як вислід роздумів, як звагу на вчинок Рука (нарисована дещо непевно, бо уроки з пластичної анатомії ще попереду, але вже «заряджена» ритмами тогочасних «кристалічних» пошукув), ця рука, ніби свідчить про попередню позу і попередній стан, подібний до стану у першому портреті, коли повіки було опущено, риси віддано лише поруham думки. Аж ось — ПОГЛЯД, як вибір. Тут зір людини — герой портрета — не фіксує наявну картинку, не відбиває зовнішнє, а висвітлює внутрішнє. Форми змодельовано доволі жорстко. Тепер пластичні карби тривог щільно опосідають обличчя. Противагою їм — перегуки ясних кіл, світло дозрілоїволі.

Третій портрет, з вікном — м'якшій і загадковіший водночас. Активість середовища виявляється тут не у буріннях викидах, а у благосному розпросторенні темних пасмут. Зрештою, головним героєм портрета є, може, і не людина, а вікно — і не через саму лише специфіку контражурного ефекту. Хрещате «надбрів'я — перенісся» вікна мовби віддзеркалоється у контурах проділу та рівних пасом обабіч надчолом жінки і далі римується з обрисами брів-носіа на обличчі. «Погляд» вікна наснажує простір, його снага

перетікає композиційно позначенім шляхом і сповненігероїно супокоєм задуми.

У цих трьох портретах, гранично узагальнених і позбавлених аксесуарів, модель, проте, незагнено являє свою НАЦІОНАЛЬНУ душу, яка прагне дати собі раду поміж урошим драматизмом візій та подихом горішньої тиші.

Водночас у цих портретах мовби тривають пейзажні переживання Стаса тієї пори. Героїчна гіперболізація степової пластики озвалась у явленні людської голови як монументального природного утворення, своєрідної персоніфікованої «гори», де рельєф напроти і ризику вінчається досконалою «верховиною» — дугою кіс зі стежиною лісного проділю. Втім, у подальших портретах цього періоду «верховини» змінюють свої обриси залежно від вдачі моделі. Вони мовби здіймаються хмарами над зібраним обличчям паністки Наталі, утворюють м'які струмені над чолом дитинної Дани. Особливо виразно синтез портретного та пейзажного бачення не як розсування жанрових рамок, а як обіймання думкою всеєдності світу — уточнено у портретах прарабусі Ганни. Риси старої мудрої людини втілюють ламані ритми сходження, різкі блискавиці прагнень, розломи розчарувань.

Драматичною є сама тектоніка облич у цих ранніх Стасових портретах. Дещо пізніше він відкриє для себе експресивність на основі натурного вивчення міміки, загадкової відповідності поміж механічним рухом м'язів та духовним посвітом людського ества. Але відлуння степу — його рельєфу, його фактури, його поривів — не раз-не другий озветься до Стаса, коли він писатиме, надто ж — рисуватиме голову людини.

Бількоформатні графічні портрети періоду третього — п'ятого курсів училища — то мовби натхненні зображення планет, що їхня поверхня зазнала і дивгітіння вулканічних мас, і упокорення під погожим поглядом високості.

Уже по тому, як Стас самотужки інтуїтивно віднайшов цей пароль єднання поміж живою та неживою природою, йому потрапили до рук аматорські фотопроподукції творів Хуго Хогарта, речника новітньої пластичної виразності на основі довершеного аналізу анатомічної будови. І хоча з його книгою, відданою лише за кордоном, зрештою Стасові так і не випало ознайомитися, мій митець зрозумів, що його власні пошуки мають уже серйозно опрацьоване підґрунтя.

Пластичну анатомію Стас вивчав наполегливо, якось ніжно-шанобливо, переїмаючися найменшими подробицями. Дорогим спогадом його ранніх літ було те, як дідуся Віктор Опанасович, мій батько, талановитий хірург з покоління воїстину народних лікарів, «малював людям їхні хвороби» і робив це, як добрячий художник, зображені тіло і все, що всередині, — здорове та хворе. Свого саморобного альбома з мальованими анатомічними студіями Стас любив показувати сестрі Дані — майбутньому медикові. Гадаю, що це навчання давало Стасові стільки наслоди саме через те, що, уже втасманий у «пластичну анатомію степу», він сприймав цю науку не як допоміжну, а як фундаментальну, науку про єдність живого у світі.

Приблизно від 1993 року (Стасові виповнилося тоді шістнадцять) син творив портрети та автопортрети з думкою про композиції майбутніх картин: у дядькові Олександрові він бачив січового стрільця. Його риси, аскетичні й водночас відкриті до романтичного пориву, озвалися Стасові думкою про жертовність української душі. Мене він малював здебільшого у старожитній намітці, навчаючи, як зобразити на обличчі переляк. Оскільки ж іще багато років тому ми з сином домовилися навіть за найгірших життєвих обставин не втрачати оптимізму, у тих мізансценах я почувалась дещо неорганічно. Тож назагал сеанси закінчувалися сміхом. Однак чудовий сантінний портрет,

С. Гречаний. Тягнуть якір (Лоцмани Дніпрових порогів). 1994 р.

виконаний Стасом до дипломної картини, являє справді трагічний образ, наче співпереживання з минулым раптом обектою нас обох видінням близького лиха...

Десятки разів Стас маливав батька, також художника. Той позував, коли Стас працював над картинаами з життя козаків та лоцманів Дніпрових порогів. Батькова постать була матеріалом для численних композиційних варіацій, підпорядкована щоразу новим обставинам. Водночас із батькові портрети, творені Стасом як самодостатні, зрештою тяжіють до імперсональності, ніби під час сеансу індивідуальну вдачу моделі враз заступали певні іміджі, маски її уявного буття. Часом батько постає чи не у Кобзаревій подобі, часом перетворюється на чужинця, завідінника східних базарів, а то — на старого несамовитого характерника. Гадаю, приховане Стасове прагнення збагнути справжню життєву роль усіх своїх картин набуло психологічного виходу у безнастаниому «випробуванні» батькового образу межовими ситуаціями історичних драм, у «примірянні» його рис до інших, відомих світові і доконечно характеристичних.

Уже дещо мовлено про Стасові автопортрети. Тут від завдання загальнофахового вишколу він дуже рано переходить до, сказати б, уточненого самопізнання — то через дещо іронічне самовикриття, то через пильний пошук «національної» душі у власних рисах.

Дванадцятирічним мій хлопчик занотував у «сповідальному блокноті», що відносить себе до категорії людей слабких і добрих, зазначивши, що сильних і добрих водночас у світі надто мало. Проте, певно, кожен, хто знав Стаса, запам'ятав саме СИЛУ позитивного впливу, яка походила від усієї його постави. Гадаю, творення автопортретів було для Стаса своєрідною акцією дійового долання власних вад, зауважуваних пильним оком психолога та оприлюднені рукою митця. Поміж численних автопортретів немає жодного романтизованого чи героїзованого. Водночас мімічну експресію як таку, вираз обличчя у стані афектів Стас вивчав також здебільшого у процесі автопортретування, не бажаючи обтяжувати інших.

В автопортретах останніх років тчеється єдина нітка складних композиційних задумів. Власне, за всієї повторюваності рис, усе це — обличчя, вихоплені з уявного «натовпу», зі збуреного, заляканого чи зло-

тованого надію тлуму. Це обличчя з луного середовища нашої історії, де немає жодної хвильки, не переднітої палким подихом ЧАСУ.

1996 року, вже на першому курсі академії Стас написав сатиричний «ПОРТРЕТ «ПАТРІОТА». За модель слугував собі, звичайно, сам автор, бо, як Стас тут-таки пояснював, не хотілося ображати будь-кого з друзів та добропорядних натурників. Моєму художникові дуже боліло зрадництво тих «свідомих українців», чиї поризвання було упокорено вигодами та привілеями. Ось він — антигерой наших ватяно-оксамитових революцій. Пиха, душевна порожнечка і — органічне повернення до статусу персонажа з брежневських «дошок пошани». Можливо, задум цього гротесковонаденного портрета дозрівав у аурі Стасової захопленості творами Оноре Дом'є та Георгія Нарбута.

В усякому разі, збросо у мистецькій боротьбі зі злом мій майстер вважав саме засоби сатиричної сміховинності (на початку цієї розповіді я згадувала про зворушливо миролюбне походження Стасового гумору). Отже, в українському кіно від засіву Ю. Іллена та І. Миколайчука він чекав нового струменя парадоксальних трагікомедій; шкодував, що «підпільні Кіндрати» «Червоних рут» розгубилися на півдорозі. Байдужий до тутешньої «моди на Далі» так само, як до всього вторинного, далекого від конструктивної доконечності, Стас, утім, раптом відкриває в засібній скорреалізму ще не бачені досі зерна майбутніх «Енейд». Скорреалізм же в кінематографі, у граційно-іронічних фільмах пізнього Бунюеля завжди викликав у моєго сина велике естетичне задоволення і припливи снаги. Тож незадовго до трагічного літа Стас повідомив, що саме вдався до спор-експерименту в портреті: мовляв, можливо, то буде смішно і дивно, ще й годинничок «потік» на руці (друзі пам'ятають, як незмінно пестливо великий і дужий Стас називав малі незрадливі речі: «годинничок», «кухлик», «пензлик»). Трапилося так, що той твір став останнім автопортретом у добробку моєго сина. Портрети здатні незагненно і незалежно від авторової волі віщувати майбутнє. Годинник потік, бо життя спинилося. Враз урвалось: у мимовільному тайнописі портрета вісьова лінія — від очей через перенісся та руку із застежним знаком перста — утворила залом, такий урочистий, несподіваний у бурлескній стихії задуму...

Шлях живописця, майстра картини малювався Стасові як єдиний і неуникнений. Саме так син міг осмислити і виправдати своє існування у вервечі роду-народу: перепустивши історичний досвід через власне існування, явити його сучасникам у новому світлі. Стас оцінював свою особу вельми скромно, іноді надто критично, але водночас не мав сумніву стосовно того, що даруваний йому хист має дієво прислужитися людям. Це відчуття «підключеності» до єдиного ланцюга, до спільноти, тяглої в часі долі простежується у самих композиціях найперших Стасових картин.

Першокурсником училища він виконав мальську композицію «НА МОСТУ», суворо зібрану в колориті, філософічну, наснажену динамікою думки. Міст постає тут як образна модель-архетип: це і «калиновий міст» наших пісень, де молоді літа зустрічаються із зоріми, це і вистраждана, вимощена надіями перевіра пори новітніх змагань; зрештою, міст — це той порятунок від свавільної течії, який підносить людину повад стихією спонтанного руху. Отже, міст у Стасові

совіх роздумах втілює ще й думку про усвідомлений вибір. І хоча середовище картини «дихає», міниться, струменить, мовби за-перечуючи саму наявність тверді та певного шляху, пафос твору є далеким від імпресіоністичної меланхолійності. Мерехтлива «матерія» простору тут відає поруками думки, налаштовує глядача на «очуднене» сприйняття картини.

Групи умовних постатей позначають вузли ситуації: нелегкий діалог; трійця чуттєвого розквіту; біль самоти; дитя і благословенна опіка. Усе це є життя: драми, що мають вихід, плин, що має напрям. «Рамця» його, бильця обабіч мосту жорстко графічно карбують дорожковази. Цей пластичний образ сполучає в собі оберегово-декоративну регулярність ритмів з гостропарафаксальними синкопами авангарду. Зрештою, конструкції поруччя на передньому плані ліворуч і подалі у перспективі більше нагадують смуги похилених драбин. Можливо, це мімовільна алюзія до творів Д. Бурлюка, водночас — відлуння того метафоричного образу, який мав небияку владу у світі Стасової уяві: щаблі заповіданого долання; щаблі до поступу чи до згуби; щаблі, що виплекують у людині «образ Божий», і ті, що ведуть до страти самої душі: за чотири роки цей образ постане у центрі програмового твору моєго митця — дипломної картини про трагедію «наївної» нації.

Поки що ж композиція «на мосту» мовбіто й не апелювала до національних почуттів (деякою мірою тут озвалася реакція на тогочасний бум ейфоричної «української тематики»). Але у виразно вольовому імпульсові, у будівничо-позитивних роздумах про спільність мосту та спільність долі уже візнаємо автора подальших історичних картин.

Шістнадцять років Стас захопився історією лоцманства на Дніпрових порогах. Легендарне і водночас офіційно визнане товариство лоцманів існувало від козацької доби аж до радянських новацій, коли Дніпрогес упокорила «ревучого», а влада заходилася викорінювати пам'ять про волю. Лоцманська громада Надпоріжжя мала свої землі, зокрема у межах нинішнього Дніпропетровська (ця його частина і нині називається Лоцманською Кам'янкою або Лоцманкою). Стас студіював твори Д. Яворницького, вивчав експонати історичного музею, познайомився з останнім лоцманом порогів Григорієм Микитовичем Омельченком, який організував «музей у хаті» і розповідав там про побут лоцманського товариства. Стас мав велику віху від знайомства з Григорієм Микитовичем, мудрим чоловіком, учителем, який зазнав переслідувань у ліхі роки. Спеціально для нього Стас написав портрет молодого Дмитра Яворницького у козацькому вбранні. То був подарунок на 85-річчя лоцмана. Портрет надзвичайно сподобався Григорію Микитовичу, і коли до ювілянта прийшов фотокореспондент з місцевої газети, наш геройчний дідусь волів був постати перед фотокамерою саме на тлі нового портрета, поруч з Яворницьким — «наче живим».

Згодом, уже напередодні вступу до академії, Стас придбав книгу учня Д. І. Яворницького археолога Павла Козара, перевидану дніпропетровськими ентузіастами-просвітителями через 67 років заборон.

Книга являла грунтovanий історичний нарис «Лоцмани Дніпрових порогів», і Стас вважав, що йому пощастило. Отже, ще на третьому курсі училища Стас розробляє перші «лоцманські» композиції, де двоє головних героїв — юний клопчин — та досвідчений лоцман — саме долають найнебезпечніші місця порогів. Переляк на обличчі юнака, упертість у рисах старого стернового — межові ситуації, де Стас немовби внутрішньо випробовував себе, гартував свій дух.

Утім, минає небагато часу — і гостра експресивність, миттєві реакції «пригодницького жанру» поступаються іншій драматургії, відкритішій до широких асоціацій та узагальненій. Мотив

С. Гречаний. Епізод Уманської різанини. 1994 р.

СПІЛЬНОГО ЧОВНА тепер набирає символічногозвучання. Стас захоплює не смак ризику, не мальовниче кітіння хвиль (син взагалі не любив писати воду), а надійність та злагодженість гурту, який опинився на одному човні чи плоту. Коли товариство і цілий народ усвідомить це як перевагу над бурхливим стилем, анархічною емоційністю, — шлях буде передено без втрат. Потреба обійтися думкою, спонукати до висновків зумовили своєрідний ракурс — погляд згори, що, втім, не впускає «до кадру» широкі панорами, а концентрується на виразних обрисах лоцманського човна. Він то летить на бистрині, подібний до великої риби з плавцями — очеретяними «балавсирами», то причає до берега з відпущеними веслами.

Саме цей сюжет — «ТЯГНУТЬ ЯКІР» Стас особливо вподобав, що також не є випадковим. Можливо, найменш романтичну операцію автор являє достеменно переконливо, водночас підносячися над звичайною оповідністю. Твір цей є концептуальним і вельми важливим у Стасовому становленні. Він утілює думку: «не пора» ширяти на крилах і веслах чайок-спогадів, час приставати до певного берега, час «тягти якоря», братися за спільного гужа, долати спротив гуртом, єдиним потужним зусиллям. Дві барви домінують у колориті картини — червоно-вогристі та синьо-зелені — нагадують про розписи придніпровських скринь, а поміж тим — асоціюються з гартуванням криці у вогні. Єдина вервеча людів у човні мовби перебуває у вогнистому горнілі. Чи то є відлунням іншого образу — мандорли, сяючого ореола, яким він постає на народних іконах?

Іще визначеніше мотив єдиної линви, ідею спільного човна (ковчега) явлено в ескізі до композиції «Тягнуть якір», виконаному Стасом на вступному іспиті до академії мистецтв. Примітно те, що, досконало вивчивши конструкцію лоцманських човнів та плотів, мій митець обрав для композиції не оспівані «дуби» — довбанки із суцільних колод, а плоскодонні човни з дощатими днищами: смуги дощок підсилюють стрункість ритму, як завжди у Стасових картинах, творять вузли поміж лінійною регулярністю веживого та несподіваною органікою людських постатей. Коли я дивлюся на композицію «Тягнуть якір» з цим дивовижним жовтогарячим човном, завжди згадую мовний образ, подарований мені ще малим Стасом — «світуча картина».

Мотив СПІЛЬНОЇ ЛИНВИ, ідея спільного «нитки», яка забезпечує неперервність життя, але вимагає свідомих зусиль та глибокої відповідальності, — ця ідея водила Стасовою рукою, коли ще на другому курсі училища працював над ескізом картини «АТАКА СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ», де дія розвивається напрямком діагонально-гвинтової лінії, а порів попереднього вояка незагненою хвилею здіймає того, хто позаду, у западині шанців.

Тієї ж таки порії студенти одержали завдання розробити ескіз вітражної композиції. І знову Стас прагне уявити «проростання» лицарської слави від давнини до прибідшнього. У гранично умовній просторіві вітражу думка набуває самодостатності і творить видиму вертикаль духовної влади. Спочатку Стас вільсав постаті у чітко триярусову конструкцію. Він день удосконалював побудову, але, зрештою, враз змінив: замість раціоналістичного поділу на яруси — часові рівні, поміж поколіннями лицарів засилили наскрізно-пружні смуги, подібні до басманів вогню.

Дещо згодом Стас виконує ескіз монументального розпису «КОЗАЦЬКІ КЛЕЙНОДИ», де постає символічна сцена — передавання клейнодів народові, якій

С. Гречаний. Ява комети запорожцям та Богдановим Хмельницькому під час його перебування на Січі. 1993 р.

зважився на вікіопомний вчинок. Крутій поворот долі втілено напруженими дугами композиційного силового поля. Потуга прагнення бринить в енергії пластичних ритмів. Водночас жодін романтичної розслабленості: навіть оспіване «золото колосся» має жорстко огранену структуру і явою своєю не так розчулює, як дисциплінує увагу. Думка про те, як зрештою хвиля розпуки, волання, квіліця через дотик до клейнодів, через злуку з лавової свідомих пасіонарів переїмається струмом дійсного поступу, дістає імпульс творення, напрям течії — ця думка не шукає собі у Стасовому ескізі шат пісенної мальовничості. Натомість бачимо сувору дозрілість висновків, ясну позитивність зусиль. Щось у колориті розпису «Козацькі клейноді», у перелогах його композиційної побудови нагадує лад Стасових панорамних краєвидів того степу, де було ним уперше вілізано карби українських драм і стежку вхіду до гармонії.

*Шляхи — величеські гадюки,
Невгнутій, розмірений крок.
Діла і змагання сторуки
І смерть — як найвищий вінок.*

Ольжич, «носій клейнодів», її передбачав. Стас, який вважав себе постатью буденною, не мав про те й гадки. Але поетів чотиривірш, що незбагнено покладає на слова мальську мову темперних пейзажів та «сторукою» композиції мого митця, — той вірш провадить паралель неухильно, аж до останнього рядка...

Відтак у Стасовій творчості розпочинається період картин-застережень. Першою з них стала «ЯВА КОМЕТИ ЗАПОРОЖЦЯМ ТА БОГДАНОВІ ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ ПІД ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ ЙОГО НА СІЧІ». Про цей горішній знак «пришестя гніву Божого обом, польському й козако-руському народам» Стас прочитав у «Літописі» Самілі Величка. Лиховіна комета пролітає напередодні визвольної війни, яка почнеться і закінчиться перемогами, але ті перемоги видадуться гіркими вже по кількох роках після Переяслава.

Концептуально ця робота є вельми важливою у доробку моєго художника, який, вивчаючи історію та аналізуючи сучасні події, незмінно підкреслював: «Ми не робимо висновків з очевидного». Легковірність, стихія емоційності (те, що входило до широкого корпусу понять, кваліфікованих Стасом як НАІВНІСТЬ) віками вадила нам наблизитися до істини, до самореалізації у «своїй правді». Гарний і дужий народ, що блукає у нескінченний смузі ПЕРЕДУМОВ, у сивій хмарі ПЕРЕДЧУТІВ та віщувань, — ось герой Стасового задуму, який уперше втілився у «Яві комети...», а згодом у «Страті Кочубея та Іскри», востаннє — у композиції про кінесь Запорізької Січі. Кожна із цих картин являє події, що відбуваються неначе в умовному просторі, «очудненому» напругою інтелектуального поля. Втім, у першому варіанті «Яви комети...» (Стас подарував його ліцеїстам міста Орджонікідзе на Дніпропетровщині) матеріальність пагорка, загадковість сутінок, меланхолійний погляд козака, який стояв ліворуч, — усе це разом немов накидало романтичний серпанок на те, що «було колись в Україні». В остаточному ж варіанті оте пісенне «колись» достоту зникає. За всієї конкретності атрибути акцентовано не певну мить у добі козацтва, а ТИПОВІСТЬ реакцій, ПОСТИГНІСТЬ наслідків. Світло тепер набуває цілковитої небуденнності: люді освітлюють не комета, не місяць, а нібито НАШ ПОГЛЯД, вогнисто вияснений потугою думки. Тяглість лінійних смут на далекому плані, де все ліне, іде, летить рівно і неухильно, бо там — степ, доля, історія, — та велична і шляхетна тяглість контрастує з вугластою лавою постатей, де дрібно мерехтять і ворушаться грезети й шовки, де хистко звиваються крайки і врізnobіч вигойдуються шаблі, де гетьман не бачить, не відає, що ліворуч його — непевність, а праворуч — зрада. Водночас «Ява комети...» — це красива картина, це ефектна, дещо театральна сцена, коштовний зливок ясних барв, обжитий, зігрітий ширим сінівським уболіванням куточек — хай там що — РІДНОГО часо-простору.

І так само, як Богдан мусив пильно «читати» дорожковази на небі, у хвилях степу та в очах поплічників, так і ми, теперішні люди, надто ж митці, покликані до УЯВНЕННЯ ИСТИНИ, — маємо пізнавати її карби на скривадленах та заквітчаних верствах історії. Це переконання провадило Стаса повсякчас! Виконуючи звичайні учнівські вправи, він удавався до найскладніших, «найнепідомніших» тем, переймався звитяжно-пекельним духом козацької минувшини.

Колівщина вперше ввійшла до поля синовів роздумів разом із Шевченковими «Гайдамаками». Яскрава вистава Михайла Мельника за Кобзаревою поемою у Дніпропетровському монотеатрі «Крик» та

кої надала поштовху Стасовій думці, коли він іще навчався у школі.

Мальські композиції «ЕП-ЗОД УМАНСЬКОЇ РІЗАНИНІ» передували кілька різних ескізів. «Ножі освятили» — то геройка народного здвигу, заграва небуденіх намірів. Але що поза тим? Стас не задоволявся відтворенням самої лише митті мальовничого масового афекту. Відтак постали уманські церкви. Наче з пташиного лету, видно було заурмлений майдан: вироблена краса архітектурних форм — і тривога понизового руху. Але й такий епічно-об'єктивізований погляд на події, зрештою, не був властивим мосому художників... І тоді ракурс змінився. З низької точки бачимо спорожнілій майдан, сліди бойовиська і доволі страшну постать жінки із рогачем. Від цього ескізу Стас також відмовився — гадаю, через виплеканий глибо-ко у душі пітєт до жіночого образу як такого.

Аж ось остаточний варіант, утілений на полотні:

*Уб'єм брата! Спалим хату!
Сказали, і сталося...*

Поверховий поцінювач (а таких було чималенько) закидав Стасові надмірну ілюстра-

тивність. Проникливий же погляд читав задум у самій композиції картини. Авторові залежало на тому, аби показати відцентровий рух, «розігнання» вусібіч, розпад структури, руйнування родини. Обличчя «Яреми-Галайди» Стас намагався написати як автопортрет, але видобути люті із власної душі йому геть не вдалося, тож довелося багато додавати з уяви та з науки про відтворення мімічної експресії. Але, попри все, саме ширі спроби перевтілювання, «намірні» обставин на себе завжди надавали Стасовим історичним картинам тієї живої «часопроникності», яка бентежить імпульсом вілізання себе у подаленіному міфологізованому «колись».

«Епізод Уманської різанини» — це не образок з костюмної епопеї, — це наче дотик до того кревно-невпинного струму, який може бути сполучно-життєдайним, а може вбивати у разі надмірної поляризації. Звір озвався в людині, і вже годі спинити ланцюгову реакцію страт: «Галайда» прохромлює списом «брата-ворога», але і сам він — немовби живий мрець. Водночас це «розігнання всесвіту» від центральної надактивної постаті молодого гайдамаки на тлі церкви ніби через антитезу асоціється з мотивом зачарованого кола довкруж спудея у Гоголівському «Вії». Коло розірвано... Рішучими пластичними вигинами, барвними акцентами Стас визначає цей відцентровий рух, як ВІБУХ. І саме цей образ є наріжним у наукових працях першого з найавторитетніших дослідників Колівщини Д. Антоновича.

*Отаке-то було лихо
По всій Україні!*

Далекий від пацифізму, Стас, однак, дуже вболівав за те, аби визвольний рух не перетворювався на «епізод різанини», ВІБУХОВІ акції самознищення.

Для дипломної роботи Стас обрав тему воїтину складну. Справді-бо, досі ще в образотворчому мистецтві не було осмислено вчинок генерального судді Кочубея та полковника Іскри, які донесли на Івана Мазепу, засвідчивши власну лояльність до московських зверхників, та, зрештою, від них же і прийняли смерть улітку 1708 року.

Страту Кочубея та Іскри можна було потрактувати в картині по-різному: скажімо, як апофеоз провідника Мазепи, котрий подужав ворогів силою дипломатичного хисту. Водночас ситуація надавалася і для того, аби перенести творчий аналіз у сферу моральних абсолют: кара за зраду є неуникною. Ще й іншим шляхом міг би піти український історичний живописець, владою традиції «приречений» до романтичної піднесеноності: адже відступників страчували напередодні вікіопомних подій — уже рушав на Петра Карл XII, уже відкривався Україні шанс на звільнення... Нарешті, в такій картині міг озватися завжди живий дух лірницьких плачів: безталанний народ, безневільна Вкраїна.

Стасів же погляд на минувшину актуалізував у ній

С. Гречаний. Страти Кочубея та Іскри. 1996 р.

те, що ми мали б і досі долати в собі самих, — те НЕДОмислення, НЕДОзваження, НЕДОсправдження, яке проросло й у нашу добу непевністю державницької ходи, послабленістю родового імунітету до лука-вих ідей та потворних образів. Отже, після першого пробного ескізу, де на помості ешафота, немов на авансцені історії, вистрибували круки — петровські кати, а люд невиразно юрмиває віддалік. — Стас заходиться розробляти іншу композицію «Страти», де на передньому плані мав бути саме люд, посполитство, а у центрі уваги — його реакція на подію — яскраво щира, але суто емотивна. «Ми не робимо висновків з очевидного», — і зараз чую голос моєго художника. Чи вважав він цю рису, це наше «НЕДО...» фатальним етнодіагнозом, невигойним родовим ганджем українця? Ні, він так пишався Україною і так плекав у собі ту любов «во время любе» всупереч поверховому офіціозу, імпозантному пессімізму богеми та естетизованому у мистецтві скепсису... Принаїдно спадає на думку висновок Оксани Забужко: буттєвий вакуум, а відтак і світоглядний пессімізм з'являються як наслідок «НЕДОНАЦІОНАЛЬНОСТІ», тобто недовідначеності покликання.

Усі тут згадані «недо...» були неприйняті для Стаса, який прагнув цілісності, довершеності, достеменності у кожній справі. І саме крізь цю домінанту Стас усвідомлював себе українцем: адже такими були ми зроду-віку у звичаях, піснях, у мові, праці та побуті. Чому ж на крутих порогах історії нам зраджує той життедайний максималізм, натомість драглисте «недо...» знекровлює волю на межі змін?

Були десятки ескізів «Страти». Численні підготовчі рисунки постатей уже жили тим станом і тим часом. Математичними розрахунками Стас щоразу вивіряв композиційну побудову, керуючися законом золотого перетину. Я бачила, наскільки багато для сина важило те, як саме зобразити драбину на ешафот. Зрештою, всю конструкцію ешафота Стас не так малював, як креслив, ретельно вимірюючи розміри кожного шабля у перспективному скороченні, в цілому подаючи цей об'єкт акцентовано умовно, поза нюансами світлотіні та впливами повітряного середовища, чим викликав нездовolenня викладачів. Але ж по п'ятьох роках самовідданого, гранично напруженої навчання Стас уже не уявляв дипломування, як таку собі учнівську демонстрацію набутих умінь та навичок. Близьку виконавши іспитові постановки в академічному плані, він тепер плекав ТВІР, як другу чуттєво-інтелектуальну реальність, правдивішу, доцільнішу, показовішу за ілюзорну. Запитання-докори: — Де ж тут джерело освітлення? — чи: — Чому ешафот не кидає тіні? — то дивували, то ображали моєго художника. Адже мистецький аналіз подій та явищ світу існує вже в іншій школі оцінок. Стасів ОЧУДНЕНИЙ реалізм передбачав саме таке середовище — іманентно істинне, надпроникне для поляризації вражень.

Отже, жорстко-графічне, майже монохромне зображення ешафота постало у центрі картини як противага вібруючій, насичений кольоровими спалахами стихії людської органіки. Тут ешафот — це наче АНТИ-хрест, і вся сцена з уже безжитним тілом Іскри — це АНТИ-п'єта. Дегероїзація страти є викликом давній та й новішій мистецьким традиціям («Может ли вид эшафотов пугать?!»). Тут ешафот лякає уже своєю пластичною активністю: механічна регулярність перемагає порухи невиробленої людської волі. Наче дві мерехтливі лицьоти обіч хідників — юрмисько козаків та послопите: хто бідкається, хто лукаво мудре, хто вболіває, а хто здіймає п'ястуку у непевному пориванні, але все то є, зрештою, виявами «НАЇВНОСТІ» в уже описаному Стасовому трактуванні цього поняття. В авторовому погляді на людей, «які не роблять висновків», є і гротеск, і гризота, і докір, водночас є співчуття до «дітей нерозумних», є тепло, відане дивовижному, самовитому еству тканин у хвилях зітхань-хвилювань, у зламах німої розпухи, у загадкових перебіганнях барвних рефлексів.

Ось постає трійця АНТИ-героїв: Іскра — безкрилим птахом, кавалком знеможеної плоті, ще, втім, опроміненої останнім спогадом болю. Ледь вище — той, хто тягне засудженого, «ЛЮДИНА-СПИНА», наш понуро-упокорений краянин, один з безіменних, безвільних виконавців, сліпа доля в чоловічій подобі. А проте ще «згадує» цири синява його жупана: то був живий чоловік; ще тужить за його душою наснажлива течія бірюзових брижів... У найвищому куті цього трикутника — петровський солдат. Тут «мовчить» тканина-душа: крій камзолу — чітко конструктивний, обличчя — наче лялька з вертепу, гострі краї шапки-кораблика довершують несамовитий силует. Отже, що вище до помосту ешафота, то гострішими стають форми, бездушнішими — рухи, схематичнішою — пластика. Там, нагорі — гострі багнети, вуглісті заломи рук: там діють не люди — заведені автомати. Кочубеєві відітнуть голову, але тримає його УЖЕ БЕЗГОЛОВИЙ крук «з гнізда Петрового». Усе вершилось воднораз: хапають, читають вирок і заміряють мечем. Це механічно вивірена операція... Тож перед нами конструкція — МАШИНА: щаблі конвеєра ведуть до місця страт. Безжалюною механічністю видимих ритмів машина затягує, всмоктує живе, коли воно втрачає вольову стромкість. Конвеєр заляє на безперервний рух, на безнастанні страти. І годі збити з ритму цей біл хідників тим, хто біля підніжжя лише шамотається у сум'ятті чуттів. Наступними жертвами будуть вони — і ці полохливі добри жінки, і мудрагелі, озброєні невиразним «так-таки так!», і запальні до нестями дядьки-промовці. Доки ж будемо лише м'яко-догідним матеріалом, соковитою начинкою, мальовничим начинням? З чого народиться та потужна відпорна сила свідомості, яка спинить машину недолі, конвеєр страху та зради? Ось запитання, з якими йде до сучасників автор картини.

Багряна хмара оповіває місце страти. Наче та уроочиста комета, що у картині про Богдана застерігала українців, пролітаючи над степом (бо ж БУВ ішо той вільний степ і був час на роздуми) — наче та гостра посмага вогню, зрештою, опинилась у безпівтрійній пустці-пастці і криваво зависла, зуживши сили.

Переконана, що інші — об'єктивні й проникливі глядачі вікриватимуть ще нові й нові думки, втілені Стасом у «Страті Кочубея та Іскри», але син завжди довіряв мені «читання» своїх творів без додаткових

полісень, знаючи, що ми мислимо і відчуваємо на одній хвилі.

Під час захисту дипломів найближчі наставники, директор художнього училища О. Годенко-Наконечна підтримали Стаса; глибоко проаналізував картину рецензент — мистецтвознавець В. Старченко; професор Української академії мистецтв В. Виродова-Готье особливо відзначила потяг автора до створення психологічних портретів. Усі співкурсники Стаса виглядали на захисті велими гідно, явивши в виставковому залі Спілки художників роботи продумані, виплекані, своєрідні. Але на мій — хай не безсторонній — погляд, у картині про страту Кочубея та Іскри, як у жодній іншій, палахкотіла громадянська думка, кревний біль та гірко-«світюча» любов...

Нарешті — академія, мистецький Київ, що кілька років тому був відкрився Стасові світанком визвольних рушень, а тепер постав ніби іншим, зачесним у сумнівах, поглинутим то елітарними іграми, а то демонстративним «припаданням до джерел». А водночас десь тут — істинний цвіт нації — Ніна Матвієнко, Леопольд Ященко, Віктор Іконник, кобзарі, художники, режисери, дослідники мистецтва, рокери гурту «Кому вниз». Називаю постаті, які мали владу над Стасовою уявою. Пам'ятаю, хтось запропонував мое му синові протекцію — познайомити його з видатними киянами. Стас відповів, що радо на те пристане, коли сам уже являтиме інтерес для тих людей: скажімо, знайомство могло б відбутися на виставці, де б експонувалися його твори, гідні уваги.

Про своє буття поміж студентів Стас розповідав з неповторно ніжним гумором, що його сповнені мальовані портрети хлопців та дівчат у майстерні. Шанував наставників. Особливо заприязнівся з чудовою людиною, професором Юлієм Миколайовичем Ятченком. На різних рівнях віку, досвіду, майстерності учитель та учень мали спільні погляди щодо могутнього потенціалу реалістичного мистецтва.

І хоча взаємні Стасові з близьким оточенням складалися нібито якнайлішче, мальярсько його роботи цієї доби переянято полемічно пристрасністю. Козак-вартовий перепуджено задкує перед хитрішим нападником... Січове товариство п'є собі, гуляє, «а тим часом стародавню Січ розруйнували»... Стас чимдалі палкіше закликає позбутися уялення про історію як про настівний декор, м'яке ложе, де спочиває сумління нащадків. Для Стаса історія — це те, що було з НАМИ. А те, що є чи буде, може мати в основі ту саму модель, коли «не робити висновків».

Остання Стасова композиція озивається Тарасовим словом: «А ПРАВДА НАША П'ЯНА СПІТЬ». Так, його картини надто далекі від карамельних ритуалів: «Без верби й калини нема України». На жаль, «нема України» і без дечого іншого, що існує поза серпанком поетичної символіки. Щоденна побутова безвідповідальність зрештою породжує привид національної руїни. Отже, сакрально-недоторкану сторінку минувшини — знищення Запорізької Січі — мій художник заходжується деміфологізувати з якоюсь відчайдушною звагою, на правах рідної крові та щирого болю.

І знов — умовний «очуднений» простір, подібний до середовища «Страті Кочубея та Іскри» з тією драматичною «машини-конвеєра». Натомість у новій картині за атрибути-символи — діжки з вином чи порохом — промовисті речі, вирізначені автором з-поміж усого начиння коша. Вином чи кров'ю зрошено майдан? То все єдине в екзистенційній ситуації: бути чи не бути? Шануватися, плекати душу і волю чи віддатися хмілю, забути «сон розуму»? Там, де ВІНО і КРОВ є не високими символами причастя, а причиною та наслідком безтэм'я, — не Син Божий, а чортеня чатує на кінець видовиська, і так само, як у «Страті...» регулярність хідників, ритмічна організованість «конвеєра» зрештою пластично (і фактично) перемагала мальовничу стихійність реакцій, так в останній картині химерно-барвиста дуга руху-розвитку впирається у залізний частокіл москальської лави.

Втім, є поміж веселими козацками та лавою Текелія ще доволі щільна група наших хлопців. І мають вони широкі рамена, гарне вбрания, але то вже — наче посуетіле-подаленіле, а двійко центральних постать углибині незабагнено складають червоно-синявий квадрат, хрестато поділеній на антизи, наче за формулою шахівниці чи гральної карти. І тут згадаймо давню Стасову композицію «Шахи». Мотив гри-вибору вперше оприявнів там посуть альтернативу, не помітну в буденній течії життя: поки ми, такі ширі й хороші, лірично-розслаблено споглядаємо перебіг днів, ГРА ТРИВАЄ і виграє ХТОСЬ ІНШИЙ — жорстокіший, свідоміший своєї мети.

Так, гра триває. І чи сумірням є це поняття ще й з грою напівпритомного бандуриста? Деко бандурки — рідкісна у цій картині золотаво-сонячна пляма. Але пальці музиків немов утрузали в grimuchі піски, вони — мов далекі постаті мандрівці у пустелі.

*Ні поля бою, ні легенди кари,
Лиш кров гнила зродила ржаву цвіль.
На суходолі проклятім отари
Виспівують нудний бандурний біль.*

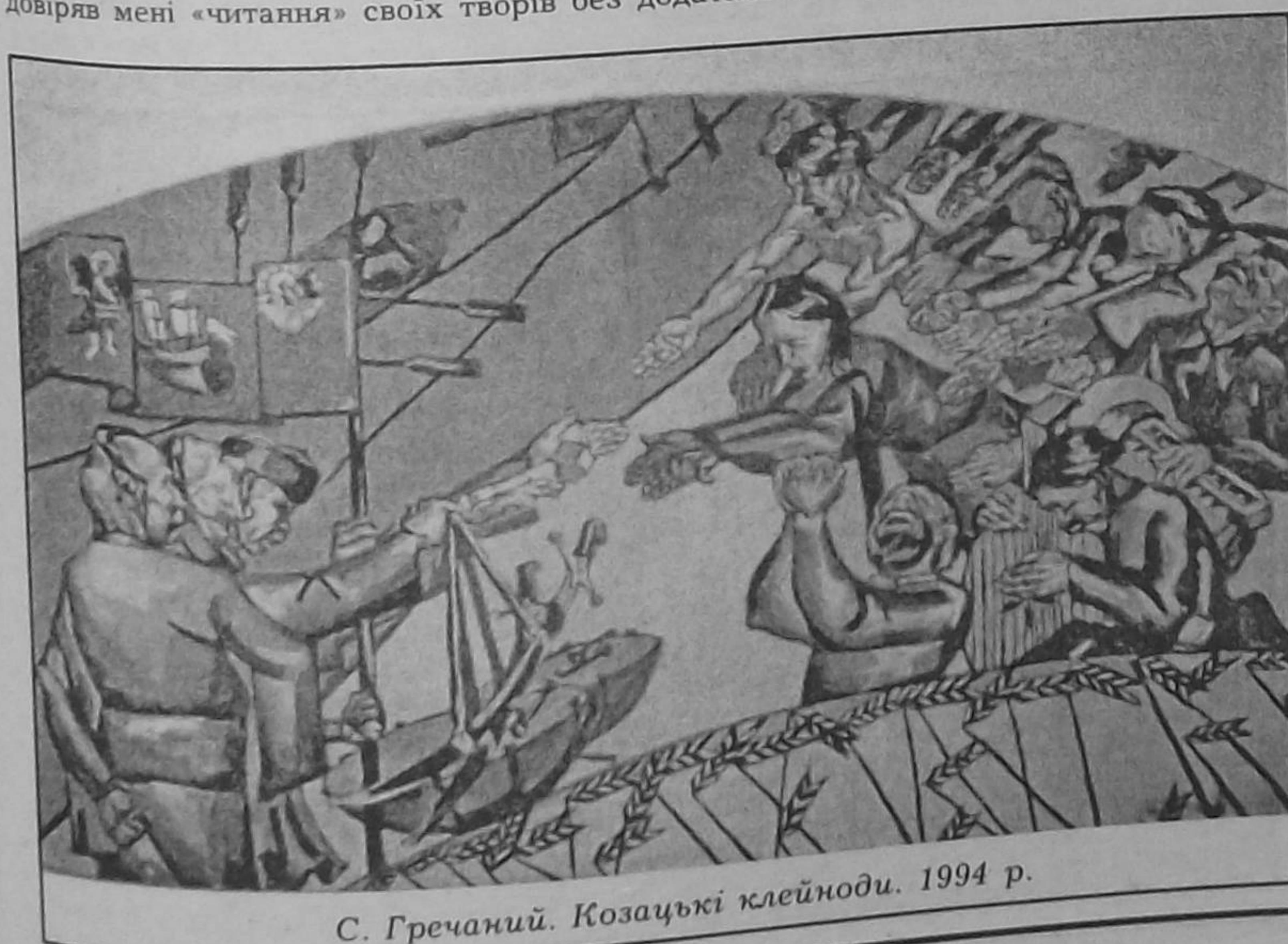
У Євгена Маланюка все аж дуже суворо. Чи достоїту так на картині Стасові? (Можливо, порівнювання творів видатного поета та студента-першокурсника когось і не задовольнить, але ж ідеться про той лік знань, який відкривається митцем в останній його картині, про ту міру висновкової добірності, що її було даровано мое му синові за вік, спресований до двадцяти років). І в цій пекучо-гіркій роботі Стасові не зраджує почуття гумору: козаки на передньому плані є дещо кумедними у своїй здитинілості. І хоча ці троє постали з натурих зарисовок, вбачаю тут непрямі перегуки з Репінськими «Запорожцями» (напередодні вступу до академії Стас виконав чудову копію з репродукції того полотна), а ще — алоїї до народної картини «Запорожці розважаються» (син любив споглядати її в експозиції Дніпропетровського художнього музею). Та й образ самого сатани, який з-поза спин «править бал» у коші, озивається не стільки Біблійним Апокаліпсисом, скільки «Енеїдою» Котляревського (з-поміж Стасових книжок то була одна з «зчитаних» ним ще змалку).

Найлиховінішою постаттю в композиції видається «ЛЮДИНА-СПИНА» в малиновому жупані. Перший прихід її ми завважили у картині «Страті Кочубея та Іскри». Людина без обличчя, зігнута для ярма та задля поклону, коли ще її здатна до руху, то лише в системі «конвеєра-ешафота». У картині ж про знищення Січі, про злочини чужинців за нашої власної «зрадоњько-привиноњко» Людина-спина морого стовбичить на постаменті-діжці. Правицю випростано майже так само, як у «Страті...», але там — із зусиллям приневоленого тягла, тут же — як ницій жест припрошування: друга чи ворога — байдуже, коли вже «правда наша п'яна спить».

Порівняно з «Стратою» змінився колорит картини. Барви стали холоднішими: червоножупані козаки не помічають, як свинцево-сіра, воїстину петербурзька імла спадає на майдан. Що далі від переднього гурту запорожців, то урочіше жевріють острівці червонястого: малиновий жупан «людини-спини» на тлі присмеркової лави «останніх» — наче шмаття розтерзаної плоті...

Достоту вичерпно і безкомпромісно мій Стас явив у творах наслідки того явища, яке назавав багатозначним словом «НАЇВНІСТЬ». Гадаю, уже цим зробив він власний внесок в українське мистецтво нашої доби — доби великих зрушень і — небезпечної ейфорії, відкритих контактів зі світом і — нездатності до конструктивного вибору дороговказів. Така «наївність» краяла Стасові серце. Вихованій у лоні піжних почуттів, він водночас змалку збагнув мудрість рішучого «Не пора, не пора, не пора!». Щодня споглядаючи вдома на покуті медитацію дитинного Мамая, віл, про те, вирушав у путь чи брався до значної справи лише із книжкою суворого романтика Івана Багряного «Сад Гетсиманський». Хай же мине чаша зневаги чи забуття доборог юнака, число рукою водила любов великої напруги. Мав він таку приповідочку — до всього, що б не робив: «Аби навіки». Казав це з усмішкою, ладуючи підрамки — міцні та масивні, грунтуючи полотно — лише за перевіреними рецептами, змішуючи фарби — лише у належній щодо хімічних реакцій способі.

«Аби навіки». Душа його вже спізнала виміри вічності, водночас він лишивши з нами у світічих творах.

С. Гречаний. Козацькі клейноди. 1994 р.

Наталя СТАРЮК

ЛІПЕНЬ, ЧИСЛО 7 (61), 1999 РІК

Хорватія й Україна мають давні історико-культурні зв'язки. Попри домінування романської спадщини, хорвати охоче «родичаються» з українцями, визнаючи витоки свого генетичного коріння у давній Русі. Примітно, що лемкі вони називають хорватами, які заселяють українські Карпати. Українці у Хорватії близько 6 тисяч. Переважно це лемкі та галичани, які потрапили на ці терени ще за часів Австро-Угорської імперії. Центром української громади тут вважаються Петровци, а основними осередками – Вуковари, Славонський Брід, Липовляни.

Тож, напевно, не випадково, що хорвати, на відміну від деяких інших братів-слов'ян з екс-більшовицького табору, шанують власну історію, із симпатією ставляться до українців. Вони є звичністю пам'ятають той факт, що Україна першого надала Хорватії допомогу під час національно-визвольної війни за незалежність.

Перетинаючи мальовничу країну з півночі на південь, від Славонії до Далматії, контрастний й відчужено на тлі загального добробуту виглядають окремі остови зруйнованих будівель, подзбані кулами стіни котеджів, огороженні яскравими стрічками ще не розміновані «квадрати». Це місця, де кілька років тому проходила лінія фронту й велися тяжкі бої.

Хорватія... З першого знайомства вона видається давно скайомою. Можливо, завдяки милозвучності мови, що так нагадує українську, або ж пісенний мелодійності, а можливо, й спільній історії. Вражає патріотизм хорватів, котрі вважають себе затятими «націоналістами». І справді, хорвати згуртовуються довкола національної ідеї і завжди готові стати на захист своєї Вітчизни не словом, а ділом. До речі, говорять тут виключно державною мовою – хорватською, а соцреалістичний анахронізм «сербо-хорватська мова» сприймають як образу національної гідності.

Високо шануючи здобуття державної незалежності, хорвати з пістетом ставляться до Дня її відзначення й ретельно готуються до цих святкувань. Так, до Дня незалежності Хорватії цього року (30 травня) Посольство Республіки Хорватія в Україні в особі Надзвичайного і Повноважного посла пана Джуро Відмаровича спільно з просвітницькою організацією «Матіца Хорватська» та галереєю «Вічеслав» (м. Нін) в особі її президента професора Шіме Любічека вирішили влаштувати мистецьку виставку в контексті етноісторичної спільноти українського й хорватського народів. Відтак постала потреба презентування конкретизованого місця витоків хорватів – Карпат.

Після поїздки по Україні та ознайомлення з творчістю українських художників-«карпатастів» вибір було зроблено на користь киянки Галини Олександровни Зубченко. Ця мисткиня, більш знана як талановита художниця-монументалістка, мас прекрасні живописні твори, серед яких особливу емоційнім і ширим виявився незвідомий широкому загалу цикл «Українські Карпати». Окрім виставки ці роботи вперше було представлено Музею Івана Гончара у квітні-травні цього року: підготовлено до експонування після тривалого «ув'язнення» в майстерні картини, упорядковано й видано повний каталог робіт циклу, опубліковано ряд критичних статей.

Відтак, як спільна українсько-хорватська акція, ця виставка із залів музею вишила до давньої столиці Хорватського князівства – міста Нін, що на Адріатичному узбережжі. Для експонування організаторами відібрано станкові твори (полотно, олія) у жанрі портрету та пейзажу.

Відкриття виставки у галереї «Вічеслав» було вішановане присутністю поважного товариства: від представників державної та місцевої влади, депутатів парламенту до мистців, науковців, шанувальників образотворчого мистецтва, що надало цій події значаючої історико-культурної ваги.

У вітальному слові президент галереї професор Любічек заголосив, що виставка української художниці не випадково проводиться саме тепер, коли Хорватія відзначає ряд важливих історичних подій. А саме – 1120-річчя від дня першого визнання незалежності Хорватської держави – 7 червня 879 року Римський папа Іван VIII надіслав послання хорватському князю Бракіміру, в якому визнав його легітимним монархом незалежної Хорватії. 930 років тому король Петар Крешемір IV у місті Нін проголосив Адріатичне море «magno nostrum», тобто «нашим морем», що стало важливим актом утвердження хорватської державності.

430 років тому у світ вийшов перший

«УКРАЇНСЬКІ КАРПАТИ» НА БАЛКАНАХ

хорватський роман «Planine» пінського письменника Петара Зоранича, основоположника хорватської літературної мови. Його поетико-патріотичні твори, казки, пересліві пропицані любов'ю до рідного краю, що в ті часи потерпав від турецької навали. Оспівані Зораничем легендарні гори Велебіт, що на південному узбережжі Хорватії, які міфопетична свідомість народу густо заселила різноманітними духами, лісовиками, феями, і сьогодні вражають своєю величною таємністю і неприступністю. Примітно, що на велебітських дубах зведені Венецією: іще з XV століття ціну деревину по-варварському вивозили до Італії, і лише з Наполеонівською кампанією скінчилася цей вандалізм.

Наступний ювілей – минуло два десятиліття, відколи Римський папа Іван Павло II на честь річниці незалежності Хорватії започаткував відправу Служби Божої хорватською мовою в Римі. За католицьким протоколом це вважається важливою подією, адже цим актом церква підтримала національну ідею хорватського народу. На завершенні професор Любічек наголосив, що експонування «Українських Карпат» є значною подією в культурно-мистецькому житті незалежної Хорватії, та висловив надію, що хорватсько-українські відносини матимуть свое гідне продовження й далі.

У своему вітальному слові губернатор Задарсько-Кініського краю пан Шіме Пртеняча, зокрема, наголосив, що дата відкриття цієї виставки з нагоди Дня незалежності Хорватії є символічною, адже в цей час і Київ відзначає свій День міста.

Від Міністерства зовнішніх справ Хорватії виступив пан посол Джуро Відмарович, один із ініціаторів проведення виставки. У своїй палькій промові він торкнувся питань історико-культурних паралелей у розвитку хорватського та українського народів, політичних умов та мистецьких особливостей мальстроя Галини Зубченко. Зокрема він акцентував увагу присутніх на тому, що творчість мисткині, як і багатьох інших мистців-шістдесятників, слід розглядати як протидію тогочасному більшовицькому режиму.

Слід зазначити, що постать пана Відмаровича – відомого хорватського поета і громадського діяча – стала непересічною в культурному житті українців за час його перебування на посаді Надзвичайного і повноважного посла Хорватії в Україні. Оволодівши за рік українською мовою, пан посол і досі не може забагати, як можна жити в Україні (не кажучи вже – бути українцем) і не говорити державною мовою. За його словами, це є незважненням для цивілізованого світу. За час своєї дипломатичної місії пан Відмарович заприятівав з багатьма українськими політиками, діячами культури та мистецтва, науковцями, об'єднав Україну, добре розумівся на українських питаннях і особисто доклав чимало зусиль для розвитку хорватсько-українського співробітництва. На культурно-мистецькій ниві за його сприянням було здійснено чимало важливих акцій.

Зокрема, відштовхано ряд художніх версій у галереях Загреба, Дубровника, Задара, Ніна та інших історико-культурних осередків Хорватії. Варто зазначити, що 1998 року Європа вперше ознайомилася з сучасним українським мальстроям на виставці «Український Авангард». Цього року має відбутися її продовження. За сприяння посольства Хорватії в Україні алаштовувалися виставки хорватських художників, адже сучасне хорватське мистецтво для української аудиторії, за словами пана Відмаровича, – tabula rasa. Сам пан посол є добрим знавцем і пальким шанувальником української культури, небайдужим до проблем національного відродження.

З української сторики слово було надано кіївському мистецтвознавцеві, заступнику директора Музею Івана Гончара Тетяні Пошивайлі, которая упорядкувала каталог циклу «Українські Карпати». Її опублікували ряд критичних статей про творчість Галини Зубченко. Вона передусім привітала гостів з їх національними святами і подякувала за гостинну зустріч української делегації на хорватській землі. Доповнила критичний

аналіз творчості Г. Зубченко, видрукуваний хорватською мовою у каталозі робіт мисткині, пані Т. Пошивайлі, зокрема, наголосила, що довгі роки художниця не мала змоги виставляти свої картини, оскільки тоталітарний режим цензурував все національне. До того ж, чиновники від культури втручались у творчий процес мистців, нав'язуючи їм соцреалістичну стилістику. Відтак створений у 60-ті роки Клуб творчої молоді, секретарем якого була пані Галина, виступив своєрідною протидією тодішнім реаліям у суспільно-культурному житті України. А в представлених на виставці роботах виявлені кращі художні традиції класиків української мальської школи. Пані Тетяна наголосила на тій ролі, яку відіграв Іван Макарович Гончар та його хатній музей для виховання національної свідомості українців та пробуждения любові до рідної культури. Примітно, що завдяки цьому мистецько-сподвижнику Г. Зубченко віднайшла себе як суто національна художниця. Саме до «Гончарів» Галина приводила свої друзів, де можна було утамнити спрагу за рідним і відчути себе українцями. На завершенні мистецтвознавець наголосила: «І хоч кажуть у народі, що гора з горою не сходиться, сьогодні ми переконалися, що українські Карпати – правітчизна хорватського народу – завітали до прекрасних гір Хорватії як вияв взаємної пошани та побратимства».

Відкриття виставки «Українські Карпати» широко висвітлювалося хорватським національним телебаченням і пресою. Мистецька критика виявилася прихильною до мальських робіт української «слісарні» (художниці по-хорватські), відзначаючи динамізм її полотен, своєрідність синтезу реалістичного й декоративного письма, ширість й автентичність зображеного.

Місцем проведення виставки не випадково було обрано місто Нін – стародавню столицю Хорватії, куди в VII ст. прибули перші переселенці з Карпат. Саме тут зведено найменший у світі кафедральний собор – церкву Св. Крижа (Хреста) IX–XI ст. Кажуть, що у Хорватії немає жодного художника, який би не малював що національну святыню. Нін, окрім свого історико-культурного значення, відомий також і як курортний центр – адже сюди на відпочинок залишки приїжджають туристи з усієї Європи. До речі, на хорватських курортах нині оздоровлюються чимало дітей з Чорнобильської зони.

З нінського узбережжя видно хребти островів найбільшого середземноморського архіпелагу – національного заповідника Корнаті. Це природне диво, аналогів якому в світі немає, залишає відвідувачам незабутні враження. Вузенькими протоками між островами снують туристичні катери та шляхетні яхти під прaporами різних європейських держав, на ділких островах видно залишки складів з каменю стін-агорож – сліди колишнього заселення. На більшості островів стоять будинки під червоною

Галина Зубченко в галереї
«Вічеслав»

черепицею, що так гармонійно поєднуються з блакитною дивоколою та зеленою хвойними гаїв.

Перше знайомство з південним узбережжям Хорватії переконує, що Бог не обділив цей затишний закуток Європи своєю любов'ю, до того ж – передав його у дбайливі руки й до люблячих сердечок хорватського народу. Й відразу думки линуть в Україну, багатшу своїми природними ресурсами, але біднішу на правдивий патріотизм, любов до рідного краю, загальнонаціональне прагнення жити на своїй, а не на чужій землі.

Краса цього середземноморського краю, освітана ще класиками світової літератури – У. Шекспіром, В. Шоу, К. Гольдом, Дж. Лондоном, Е. Іонеско та іншими, зачарувала і Галину Зубченко, котра кожної вільної мітті замальовувала казкові пейзажі, історичні та культурні пам'ятки Хорватії. Сам факт проведення цієї виставки художниці, котра не зазнала належного пошанування в Україні, сприйняла як щедрий дар до її 70-літнього ювілею.

Насамкінець зауважимо, що завдяки спільній діяльності музею Івана Гончара та Посольства Республіки Хорватія в Україні глядацькому загалу двох країн розкрилися нові грани мистецького таланту Галини Зубченко. Влаштування її персональних виставок, укладання першого повного каталогу творів цього циклу, ряд критичних публікацій українською, хорватською та англійською мовами сприяли новому осмисленню творчого доробку мисткині. Відтак своїм мальським циклом «Українські Карпати» Галина Зубченко здобула довгоочікуване визнання як живописець, а ширі шанувальники її таланту – добру нагоду долутитися до нетлінних скарбів рідної культури.

Igor POШИВАЙЛО,
етнолог, кандидат
історичних наук

На відкритті виставки

зоре — «сім'я», «родина», «рід», «плем'я» [СРС, 167]. І таким чином, наведені імена означають: Кульбгушан — «Окраса роду», Кульвант — «Родовитий», «Знатний», Кульвір — «Герой/Богатир роду», Кульдгар — «Опора роду», «Рододержець», Кульдев — «Божество роду», Кульдіп — «Світильник роду», Кульнандан — «Радість/Втіха роду».

Входить санскр. кула та хінді куль у географічні назви і в важливі соціальні терміни й поняття, пов'язані з родиною, родом, племенем, родоводом тощо: куль — родове ім'я; кульдгар — родові/родинні звичаї або традиції; кульшастри — старовинні родинні або родові книги; кулачар'я — домашній, родинний жрець, знаєвець сімейного родоводу й традицій; кульдевта — родинне чи родове божество (є ще термін грамадевта — «божество села», де грама, яке

ся мати не одну дружину, а кілька.

Очевидно, в самому слові кула та його скіфському відповіднику кола криється пояснення того, чому наймогутнішу на найшанованішу частину скіфського суспільства називали «царськими» скіфами. Саме таке значення міг, певно, нести й сам етнонім сколоти. Це значення, поза сумнівом, було набагато відчутніше й вагоміше в скіфські часи.

У сучасних індійських мовах, зокрема, в хінді, деякі давні закінчення відпали, тому іменники втратили здатність виражати множину. Цю втрату компенсували суфікси, які розвинулися від самостійних слів із значенням «багато», «всі», «все». Таким суфіксом у мові хінді й стало слово куль, похідне від санскритського кула. Вони виступають у складних словах другим компонентом і означає «гурт», «череда», «табун», «зграя», «рій»: гокуль — «череда корів» (інший

прикмета кожної давньої людської спільноти). В цьому терміні, ареал якого охоплює величезні простори Євразії, збереглося першорядне поняття соціального характеру — назва родового об'єднання, перенесена "окрім" групах на сімейне або територіальне об'єднання. Тож і не дивно, що цей термін, по своєму видозмінений в різних мовах, увійшов у важливі для первісного суспільства терміни й поняття, пов'язані з родиною, родом, родоводом, родовитістю, походженням, знатністю. А також в імена, назви, теоніми й етноніми, одним із яких є сколоти. Відбився цей термін і в імені першого скіфського царя — Колаксай. Ім'я це означає «Цар племені» й первісно постало з терміна на означення племінного ватажка, а з часом перетворилося на повнокровне чоловіче ім'я.

Що ж до етноніма сколоти, то в ньому виразні три компоненти: с-коло-ти,

СКОЛОТИ, СКЛАВИНИ, СЛОВ'ЯНИ...

Геродот у V ст. до н. е. серед кількох версій про походження скіфів подає і ту, яка, за словами історика, належить са-мим скіфам. На пустельний доти землі від Зевса й дочки ріки Борисфен (давній назва Дніпра) народилася перша людина — Таргіт. Троє його синів — Ар-поксай, Ліпоксай і Колаксай — стали родонаочальниками скіфських племен, але першим царем і засновником династії скіфських царів став наймолодший з братів, Колаксай. Бо тільки йому далися до рук магічні дари, які впали з неба, — золоті чаща, сокира, плут і ярмо. Як пише Геродот, усі разом скіфи називаються сколоти, за іменем іхнього царя Колаксая. Скіфами ж їх назвали греки [Геродот, 181].

Отже, входить, що сколоти — са-мовазва скіфів і суть скіфське слово. Крім того, легенда ця має кілька ціка-вих моментів. І тут, як і в літописній легенді про полянських князів Кия, Щека й Хорива, як і в вірменській ле-генді про князів Куара, Мелтея і Хоре-ана з області Палунь, фігурують троє братів. І тут, як і в міфі про трьох синів царя Яті від дружини-кшатрійки Шар-мішти (див. попере-дне статтю за бе-резень), престол дістается наймолод-шому з братів. Показово й те, що магічні дари, впали з неба, характеризують чо-тиристановий поділ скіфського суспіль-ства, властивий і давньоіндійському су-спільству. Більше того, символіка небес-них дарів легко витлумачується на індійському ґрунті: чаща символізує стан жерців-брахманів, сокира — воїнів-кшатріїв, плуг — хліборобів-вайш'їв, ярмо — шудрів, залежних від трьох ви-ших станів. І якщо судити з того, що всі чотири індійські терміни на означення цих станів рясно відбиті в українських прізвищах, то напрошуються висновок: чотиристановий поділ суспільства зна-ли й предки сучасних українців.

Ці вкрай важливі повідомлення античного автора слід розуміти так, що етнонім сколоти й ім'я Колаксай — споріднені й сходять до спільногого кореня. І справді, в обох словах наявний спільній компонент кол. Проте всі на-важання визначити, що ж саме означає цей компонент, виявилися невдалими. І врешті-решт дослідники дійшли не-кількох висновку, що засобами іранських племен (а скіфів відносять до іраномов-них племен) значує частину «варварсь-ких» імен і назв з Північного Причорномор'я, серед них етнонім сколоти й ім'я в чому більш-менш одностайні дослідни-ки, це те, що елемент кол в етнонімі термін у давніх населенників Північного Надчорномор'я.

Зате світло на цей термін пролива-вертають індійські факти. Насамперед при-які містяте компонент куль (санскр. کولا) в імені Колаксай: Кульбгушан, Кульвант, Кульвір, Кульдгар, Кульдев, Кульдіп, Кульнандан тощо. І якщо зна-чення скіфського کола — невідоме, то зна-чення санскритського кула цілком про-

в санскриті означає «село», споріднене з укр. громада, а саме терміном громада означалася колись українська сільська община); кульвідья — родові/родинні знання, де відъя означає «знання», «відання» і споріднене з нашим віда-ти — «знати». Слово відъя також входить в індійські чоловічі імена — ім'я з цим компонентом має, зокрема, нинішній посол Індії в Україні Відъябгушан Соні. Саме ж ім'я Відъябгушан означає «Ок-раса знань», тобто «Мудрий», де бгу-шан — «окраса», «оздоба» (моя пере-кладацька діяльність почалася з віршів відомого індійського поета Баратбгушана Агравала, де ім'я Баратбгушан означає «Окраса Індії», а Барат — спо-коїнчна назва Індії). Симптоматично, що резиденція індійського посла в Києві роз-міщена на вулиці Ярославів Вал, біля пам'ятника великому київському кня-зю Ярославу, котрий мав епітет Муд-рий. Поруч із пам'ятником стоять Зо-лоті Ворота, до яких причетне прізвище посла, яке сходить до санскр. со-на — «золото». Саме Ярослав Мудрий звів Святу Софію, яка символізує боже-ственну мудрість, біля місця, де був по-хованій київський князь Дір, ім'я якого має індійський відповідник. І сьогодні в індійців побутує чоловіче ім'я Дір, «Мудрий»; до речі, перший посол Індії в Україні, Судгір Девре, мав ім'я Судгір, яке містить компонент дір і яке означає «Премудрий». Принагідно зазначаємо, що наставник самих богів в індійській міфології, Брихаспаті, мав епітет Дір — Мудрий.

Кула — надзвичайно давній термін, уживаний іще в «Рігведі» на означення великої патріархальної сім'ї, яку оч-ловав кулапаті, кульпаті, досл. «захис-ник/батько роду/родини». В «Артха-шастрі» — трактаті про мистецтво по-літики й управління державою, дато-ваному IV ст. до н. е., термін кула має широку амплітуду значень: «сім'я», «об-щина», «громада», «рід», «плем'я» тощо. Він творить слова із значенням спорід-неності, походження, родовитості й знат-ності. Причому впадає в око, що коли-ждеться про походження, то воно із цим терміном неодмінно високе, благородне, а то й царське. У санскриті одним із зна-чень слова кула є «царська родина», а з додатковими суфіксами означає «царського роду», «принадлежащий до царської сім'ї» [СРС, 167—168]. Куластрі, кулаадгу, кулаканья — «високородна жінка/дівчи-на», кулапутра — «шляхетний юнак/син». Терміном куліна означаються де-які найшанованіші брахманські родини в Бенгалі. Колись північної бенгальської царівні одібрали найшанованіші й найав-торитетніші брахманські родини й оз-начив їх терміном куліна, тобто «висо-кородні», «благородні». Ці родини збе-рігали свій високий статус доти, доки же одружувалися в своїх межах. Якщо ж станиця, то він втрачав свій статус на одне наступне покоління. Це спричинилося до неабиякого заміщення серед бенгальських брахманів, бо всі прагнули віддава-ти своїх дочок за кулінів. Та оскільки

термін на означення череди корів — горта, споріднене з укр. отара), алі-куль — «рій бджіл», девкуль — «храм» (досл. «сімейство богів») тощо.

На іранському ґрунті санскритсько-му кула, скіфському кола та хінді куль відповідають хіль/хель — «сім'я», «рід», «підрозділ племені», «клан», «плем'я», які також входять у племінні та гео-графічні назви, у терміни, пов'язані з родиною, родом, родоводом. З неіндоевропейських мов сюди долучається тюр-кське ель/іль, які виступають з подібни-ми функціями і які, зокрема, наявні в іменах: Ельдар — «Опора роду/Рододер-жеч» (тотожне інд. Кульдгар), Ель-вір — «Герой/Богатир роду» (тотожне інд. Кульвір), Ельбан — «Захисник/Оборо-нець роду», Ельмурад — «Щастя роду» тощо. Слід зазначити, що більшість цих тюркських імен переважно іранського походження.

Існує подібне слово і в угро-фінських мовах: у вепсів слово kyla, що мало ті ж самі значення, що й у його індійських, іранських та тюркських родичів, зараз вживався в значенні «село»; йому у фінській, естонській та карельській мовах відповідає kula, надзвичайно давнє, що вказувало на територіальне розсе-лення людей, які розмовляли однією мовою.

Знають терміни, споріднені з санск-ритським кула, хінді куль та скіфським кола слов'янськими мовами: укр. коліно — «рід», «походження» (пор. у Б. Грінчен-ка: «Одно — що вона пані великого коліна», тобто «високого роду»); поколін-ня; колінник (у І. Срезневського) — «співплемінник», «одноплемінник»; сер-бохорватське коленович — «людина шляхетного походження».

Отже, скіфське кола, індійське кула / куль, іранське хель/хіль та інші іномовні відповідники — надзвичайно важливий суспільний термін на означення сукуп-ності людей. Він справді найстотінша

де — ти (у Геродота — той) грецьке закінчення множини, а коло — «рід», «плем'я». Початкове с- в етнонімі — префікс сукупності, збирності, спільноти; він, до речі, якраз і наявний у трьох останніх словах як су-, з- та с-. Підтвер-джує таку думку й санскрит, подаючи, зокрема, термін сакуля — «родич» (у 5—6 поколінні по чоловічій лінії): йому точно відповідає рос. «сородич». Санск-ритське са- тут і російське со- цілкови-то тогожні.

Отже, етнонім сколоти означає «роди», «племена», а коли точніше, то «співроди», «співплемена». Він є терміном на означення усієї сукупності скіфських племен. Що цілком узгоджується з Геродотом: за його часів скіфи жили окремими племенами, а на чолі їх стояли племінні ватажки, яких історики називають царями. Слушність Геродотових слів підтверджують імена скіфських родонаочальників — Арло-кса, Ліпокса та Колаксай, у яких ком-понент «кса» якраз і означає «цар»; утворене «кса» від іndoіранської основи кшатр/хшатр — «сила», «влада». Від цієї ж основи походить і наше цар, широко відбите в українських прізви-зах Цар, Царко, Царук, Царик, Цар-евич, Царенко, Цариченко тощо, а вони, в свою чергу, відбивають принадлежність певної частини давньоукраїнської спільноти до воїнського, кшатрійського стану.

Кула в «Рігведі» має і значення, згода-дом призабуті: «оселя», «поселення», «селище», «село». Тюркське ель/іль відбилося в словах аул, ай — «село». Угро-фінські kula/kyla сьогодні вжи-ваються в значенні «село». Це спонукає гадати, що й наше село споріднене з цими термінами, особливо з іранськими хель/хіль, які на слов'янському ґрунті відпо-відають сел/сіль (пор. укр. село — сільський). А що коливання х/с показові іранські й індійські факти: іран. хао-ма — інд. сома, ахура — асура, Хінд — Сінд, Вахуман — Васуман, Вахішта — Васіштха тощо. Саме ця особливість є визначальною при віднесенні того чи іншого давнього слова з Північного При-чорномор'я до іранських чи індійських мов.

З чого напрошуються важливий висновок, що етнонім слов'яни — тогожній етнонімові сколоти, а проміжною лавкою між ними є варіант склавини. Тобто всі ці етноніми складаються з однакових основних компонентів і несуть однакове значення — «співроди» або «співплемена». І етнонім слов'яни є та-ким самим терміном на означення всієї сукупності слов'янських племен, як і етнонім сколоти є з означенням всієї сукупності скіфських племен. хоча, зрештою, ці скіфські та слов'янські племена споріднені, як споріднені й етнонім сколоти, склавини, слов'яни.

Степан НАЛИВАЙКО

Геродот. Історії в дев'яти книгах. — К., 1993.
Санскритско-руссійский словник. — М., 1978.

ЛІПЕНЬ, ЧИСЛО 7 (61), 1999 РІК

Дмитро ГОРБАЧОВ, Паола УТЕВСЬКА

НА ЧЕСТЬ АЛІМПІЯ ПЕЧЕРСЬКОГО

150 років урядували в Україні козаки, поки Катерина II «Малу Руслану прібрала». За цей час козацька держава, одна з освічених країн Східної Європи, вигнала культуру світового щабля — українське бароко.

Одягнені в шарлат
Тоді здвигав свої дзвіниці злотокуті,
Мов пиши бунчуки, бундючний гетьманат.
Тоді, немов бучний вінець,
На масне волосся степу
Поклав церкви свої Мазепа,
Поет, і гетьман, і купець...

І навіть коли козацька державність почала згасати, спорудження храмів та церковне мистецтво набирало сил. І на Лівобережній Україні православ'я вже не було загрожене. Храми зводилися на знак перемоги над католиками. І сприймалися вони, мов православні хоругви.

Новоизбудовані церкви треба було гідно оздоблювати. Шукаючи іконописців, фундатори храмів питали поради та допомоги в київських митрополітів. Владики радили звертатися до Києво-Печерської лаври. Іконописання в ній почалося ще за часів Алімпія Печерського. За доби бароко в Печерському монастирі організувалася художня школа, так звана лавська малярня. Навчались у ній не тільки ченці, а й юнаки з Києва та навколошних міст і селищ. Їх називали «молодиками». Оновилась давня обитель, коли задзвеніли в ній молоді голоси.

СОРОЧИНСЬКЕ ДИВО

Миргород. Коли згадуємо це місто, у пам'яті постають повісті Гоголя, сонне життя провінції XIX століття. Але був час, коли в Миргороді, резиденції гетьмана України Данила Апостола, вирувало життя. За кілька верств від міста білизни хати села Великі Сорочинці. Тут згодом народився Микола Гоголь. І хреститимуть його під іконами місцевої церкви. 1732 року її було зведено на високому березі Псла. Храм мав бути усипальницею роду Апостолів. За життя Данила почалося створення грандіозного Сорочинського іконостасу. Оздоблення усипальниці продовжувалися за гетьмана, миргородського полковника Павла Апостола.

Під час створення іконостасу Миргород стає осередком художнього життя України. Сюди приїжджають митці з Києво-Печерської лаври. Виникає місцева артель художників. Серед них династія Боровиків.

Хто уперше побачив іконостас, зупиняється перед ним, приголомшений цим дивом. Вкрите золотом пішине дерев'яне різьблення об'єднує ікони, наче райське буйноцвіття. Здається, сяйнисте, прозоре мереживо з виноградом і троянд неможливо було зробити з важкого дерева. Воно — наче з найкоштовнішого металу.

Алімпій Галик (пом. 1769). Ікона «Богородиця» з церкви у Великих Сорочинцях. 1740-і рр.

Алімпій Галик. Ікона «Св. Уляна» з церкви у Великих Сорочинцях. 1740-і рр.

Іконостас струменить сонцем — художники сміливі клали прозорі й напівпрозорі олійні фарби поверх золота. Це данина традиції. Але в тому, як зображені святих, ряснюють новації. Апостоли не стоять, як годились, спокійно, нерухомо, величаво. Їхнє вбрання не спадає рівними, застиглими фалдами. Бурхливо зігіани складки одягу надають постатям динамічності. На обличчях сум'яття, виразна міміка. У багатьох великих руках труда рівні. На сотні ікон сорочинських — калейдоскоп облич: сміливих і боязливих, некрасивих і янгольських гарних (мучеників) і каліків, красені і красуні, янголи і херувими, пророки і апостоли.

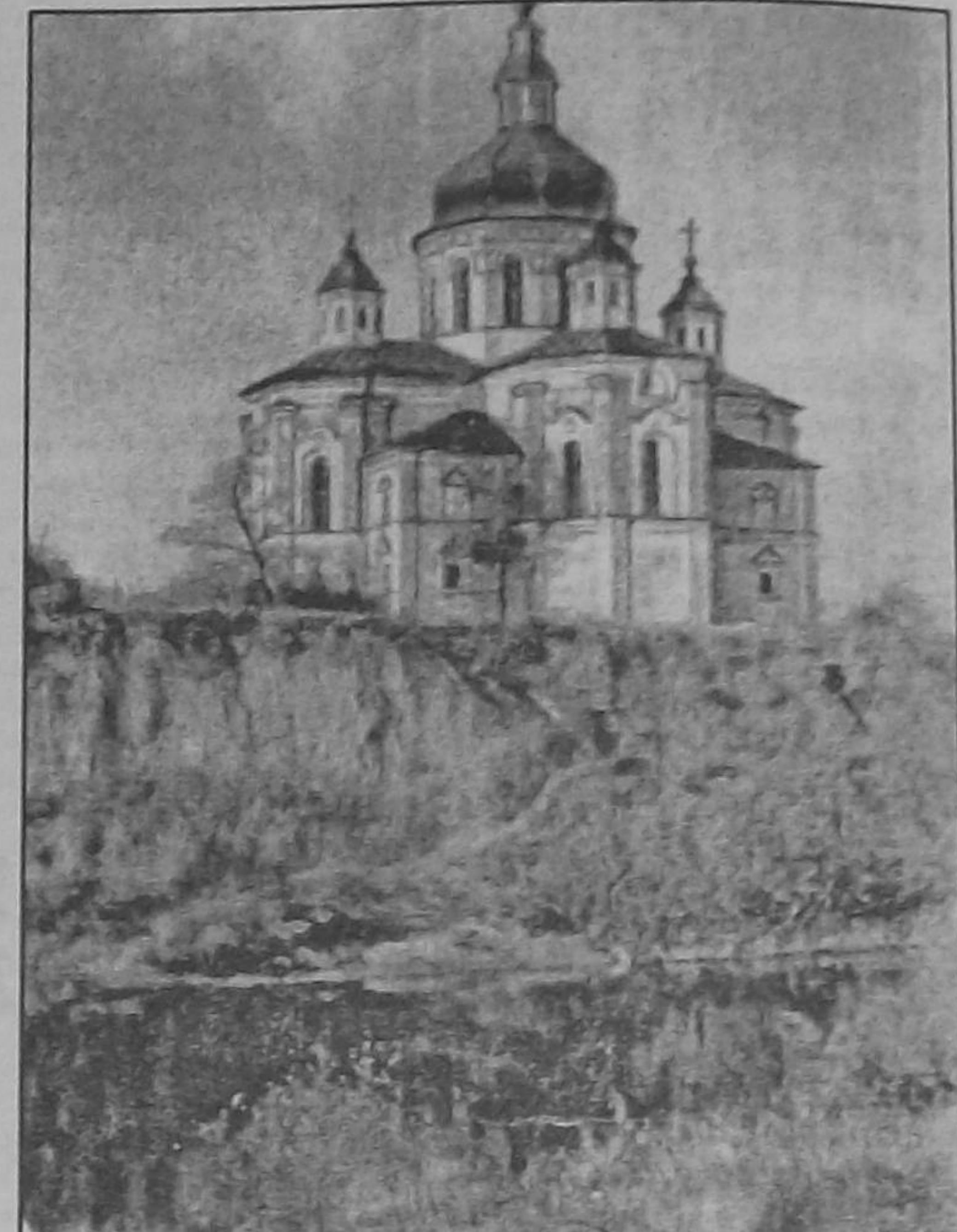
Фарби сорочинських ікон на диво подібні до гоголівських: «Тихо разілся прозрачно-голубий свет, волни бледно-желтого переливались, ныряли, словно в голубом морі, тонкий розовий свет становився все ярче, і чотири білі веяло, как будто облако, только из чего же оно, из воздуха, что ли виткано. Белое, прозрачное утреннее небо льет едва приметный альй свет зари».

А несамовита рухливість об'ємів людського тіла на іконі «Мучениці», певно, надихнула жартівника Гоголя на такий образ: «Прошла дама. Все єе часті були приведені в необычайное волнение».

Гетьманшу, дружину Апостола, звали Уляна. На її честь одна з ікон — образ великомучениці Уляни. Як на коштовній мініатюрі тонко виписані риси її обличчя. Губи — наче червоні пелюстки. І троянди поруч — білі (цинота), червоні (страждання). На шпіл в мучениці золотий ланцюжок найтоншої ювелірної роботи, як у красуні з полотен Тінторетто. Навіть хрест свята тримає, мов парасольку. На Уляні розкішний одяг. Великомучениця була патріциянкою давнього Риму. На ній хітон і гіматій, які складаються на французькій робоні, а полтавській ніжній орнамент подібний до перської мініатюри. Над іконою — вірш, сумний панегіrik:

Христова есть невіста красна Уляна.
За него же вся крові била обильна
Подаждь і нам зде благо — хрест Христов терпіти
І в серці нашім страсти Господні носити.

Творці іконостасу здебільшого були вихованцями Києво-Могилянської Академії, куди з закордону надходила література, гравюри та композиції великих європейських майстрів живопису. А деято з художників і сам подорожували Європою. Отже, не дивно, що фантастично виблискуючі оксамитом сині та зелені кольори одягу святих — вплив палітри іспанця Ель-Греко. Сріблясто-перлисти, попелясто-грозові хмарі є творчим переспівом кольорової гами італійця Тінторетто.

Преображенська церква — усипальня Данила Апостола у Великих Сорочинцях. 1732 р.

Експресивні лінії, темпераментні, інколи відверто некрасиві обличчя, віддзеркаленні в них пристрасті, як і золотаве різьблення іконостасу, були проявом пануючого тоді стилю бароко. А ніжна краса жіночих облич — це перший в Україні подіх галантного рококо. Смаки французької аристократії торкнулися вже на початку XVIII століття мазепинського оточення, серед якого не бракувало витончених шанувальників нового мистецтва. До цього оточення належав і Данило Апостол.

Деякі мініатюрні ікони просто вражають своєю куртуазністю, п'єтетом перед жіночтвом. Такою є «Благовіщення» з її витонченою жовтаво-пурпуровою гамою. Архангел Гавріїл з букетом лілій і троянд мало не вклоняється перед царственою Дівою Марією. Духом французького рококо просякнуту тушангельську сцену.

Щоправда, солідний стиль у сорочинських іконах не означає безтурботності, а символізує раювання праведників після земних мук. Українці застерігали проти безтурботності, яку оспіував у Франції художник Буше. «Повідають, же радість вслід за смутком ходить, а з утихи, з веселя фрасунок ся родить», — писав тоді наш поет.

Деталі одягу на багатьох іконах осучаснені. Він,

Алімпій Галик. Ікона «Благовіщення» з церкви у Великих Сорочинцях. 1740-і рр.

здається, традиційний, однаке давньоримське вбрання апостола Петра застібнуто сучасною брошкою, а голландський комір на сорочці Павла та запонка в Луки мали довести, що творці іконостасу не чужі сучасності. Навіть патрона гетьмана Апостола, пророка Данила, який жив у стародавньому Вавилоні, художники одягнули в жупан і делю «гетьмана обох сторін Дніпра». До цього, патрона Данила Апостола, звернено воїнічно-благального вірша, що його можна прочитати над іконою:

Нас льєві свіріті
Тщаться поглотити
Помозі нам пащеки
Оним сокрушити.

Кого просив у пророка сокрушити Апостол? Шведського короля Карла XII, у битві з яким під Варшавою Апостол утратив очі? Петра I, який безпідставно заарештував старого восначального? А може, суперника Данилового, гетьмана еміграції Пилипа Орлика, який жив то у Стокгольмі, то в Туреччині і звідти засипав Апостола листами, де з недипломатичною

Алімпій Галік. Діви непорочні. Фрагмент настінного розпису Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври. 1740-і рр.

брутальністю називав свого кореспондента «миргородський сліпий біс». «Свіріхів львів» на довгій ниві життя не бракувало.

Вимучену плоть апостолів — брезклі щоки, що тягнути обличчя додолу, очі, неймовірним зусиллям зведені догори, наче у пошуках порятунку, — маловав майстер страждених образів Лука Боровик Натомість вбрали святих, із золотими гудзиками, коштовними фібулами писав коралово-червоними й оксамитово-зеленими самоцвітними барвами мистець екстра-класу, добрий знавець європейського малярства. Хто він?

ТРОЇЦЬКА НАДБРАМНА

У першому десятиріччі ХІІІ століття над головним в'їздом до Лаври піднялися мури Троїцької надбрамної церкви. Стіни, як годиться, прикрашали розписи. Ймовірно, що в їхньому створенні брав участь Алімпій Печерський.

У XVIII столітті Троїцька надбрамна перебудовується, одягається в розкішне барочне вбрали. Зовні стіни прикрасили примхливі, хвилясті фронтони, скульптурний, дивної краси, вигадливий рослинний орнамент. Мов зірочки, засяяли на стінах кольорові керамічні розетки. Над церквою побудували нову, вкриту золотом, баню.

Головною окрасою церкви стали розписи інтер'єру. Більшість фресок — багатофігурні композиції, виконані з бездоганною художньою майстерністю.

Погляньмо на кілька фресок. Одна з найбільших композицій — «Зішестя праведників у рай». Іконописці минулого малювали праведників як аскетів, україн виснажених, страждених мучеників. Таким був канон, також була традиція. Натомість, на нашій фресці в рай крокують здорові люди з випущеними обличчями. Це цари, високе духовенство, прекрасні дами, граціозні, елегантні.

Праведники йдуть лугом, навколо густе зело дерев, різновар'я квітів. Пейзаж був бій зовсім реалістичним, та казковості надають їому екзотичні тварини і рапсідні птахи. Страшні хижаки й мирні свійські тварини живуть тут у мірі й злагоди.

Інша фреска — «Нікейський Вселенський собор» — нагадує «груповий портрет». На Нікейському з'їзді християн 325 року точилася гарячі богословські диспути поміж святым Миколою Чудотворцем та еретиком Ариєм. Присутні вони у нашій композиції. Але цілком несподівано бачимо тут також портрет гетьмана Івана

Алімпій Галік. Ікона «Христос і самарянка» з церкви у Великих Сорочинцях. 1740-і рр.

Скоропадського, який фінансував реконструкцію Троїцької церкви.

Ті шедеври дійшли до наших часів випадково. Їх мали знищити через «надмірну» європейськість ще наприкінці XIX століття. Річ у тім, що російські царі наказали повернути «в первоigtное состояние» київські церкви, себто оздобити їх у православно-візантійському стилі. За тим наказом устигли знищити барокові розписи в Софії, в Успенській церкві Лаври. До Троїцької руки не дійшли: грінув Жовтневий переворот і реконструкції церков притинилися.

З архівів відомі імена авторів Троїцьких розписів — Феоктист Павловський і Алімпій Галік. Як і в Сорочинцях, крім драматичного бароко, проглядає у Троїцькій церкві витончене рококо. На нашу думку, художником цього стилю був Алімпій Галік.

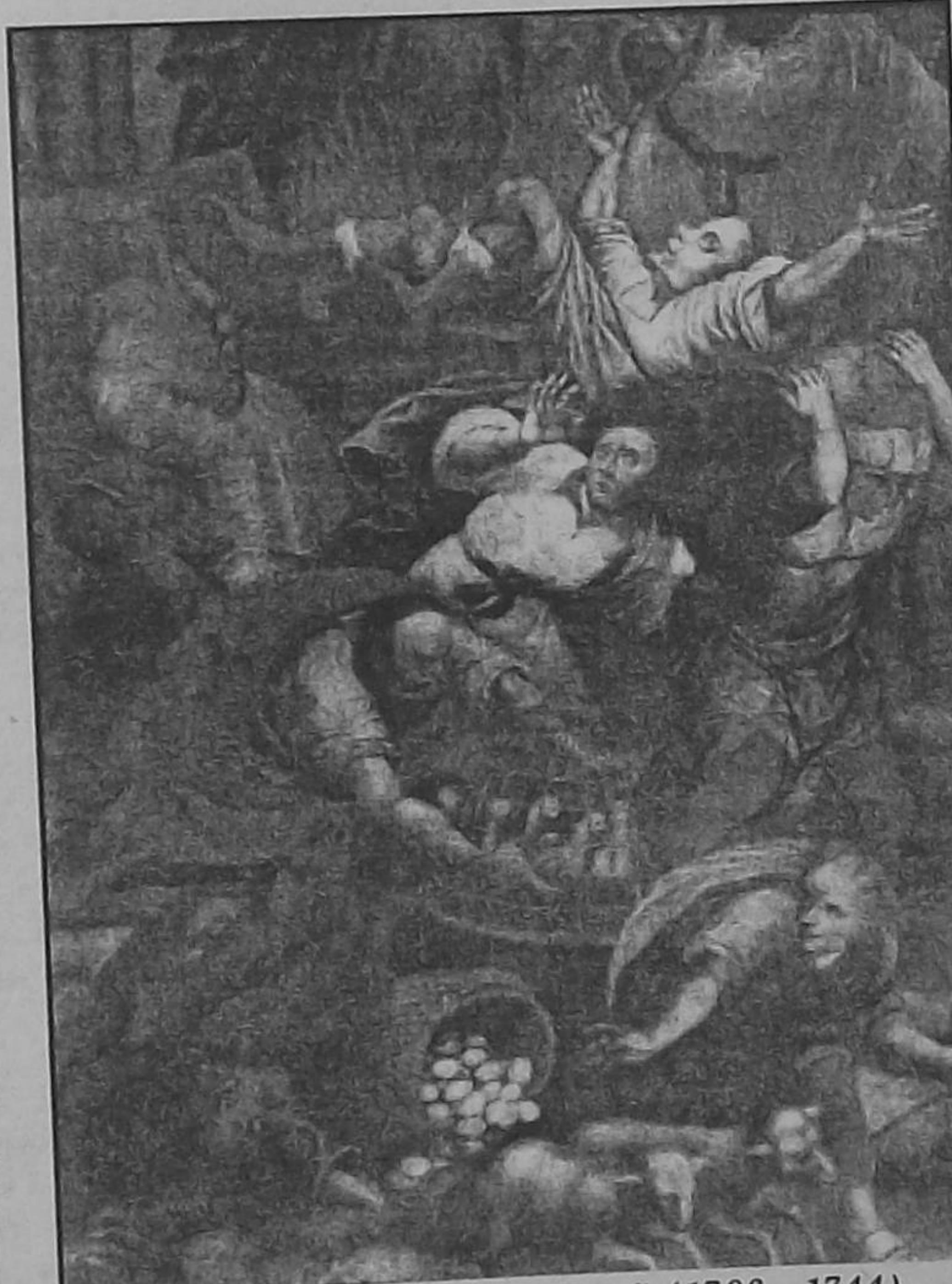
Посднання в одному ансамблі бароко і рококо, експресії і ніжності — прикмета української культури XVIII століття. Подібний синтез подибуємо, наприклад, у поезії Григорія Сковороди:

Хто грустъ во утробѣ носить завсігда,
Той лежить во гробі, не жил нікогда.
О утіха і радість! О сердечная сладость!
Прямая ти жизнь!

АЛІМПІЙ ГАЛИК

Упродовж XVII і XVIII сторіч галицька інтелігенція емігрувала до Києва, рятуючись від покатоличення. Водночас вона несла сюди західноєвропейські культурні новини. Художники-емігранти приставали, як правило, до Печерської лаври. Так, свого часу брати Тарабасевичі прислужилися як ілюстратори Лаврської друкарні. Завдяки їм у Лаврській художній школі запанував бароковий стиль. Прихильником його був і керівник малярні Феоктист Павловський. Року 1724 він уроочисто познайомив учнів малярні з новим викладачем Алімпієм Галіком.

Був родом із Галичини, тому прозвали його Галіком. У Печерській обителі прийняв постриг і на честь

Феоктист Павловський (1706—1744). Вигнання крамарів з храму. Фрагмент настінного розпису Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври. 1730-і рр.

геніального художника давнини обрав чернече ім'я Алімпій. Дванадцять років був викладачем лаврської школи малювання, і ще десять очолював її. Життєпис Галіка рясніє білими плямами. Про себе розповідав скрупо і неохоче: «Малював спочатку церковні дахи та бапти, а потім — церкви та іконостасі».

Як прошов шлях від простого мальара до вершин художньої майстерності? Де здобув освіту, ерудицію європейського рівня? Відповіді немає. Білі плями...

Заповнити декотрі з них усе-таки можна. Як уже мовлено, Галік приїхав до Києва з Галичини, де були досить активні з'язки з європейським мистецтвом. У ті часи в Європі стає модним новий стиль, — аристократичне, життерадісне, елегантне й грайливе рококо. Перший український художник, який захопився шармом рококо, був іконописець Іван Руткович. Прекрасний колорист, він писав ікони, скожі на картипи, що прикрашають великосвітські салони. Належав до оточення шанувальників мистецтв польського короля Яна Собеського. У своїй резиденції, невеличкому місті Жовкві неподалік Львова, король зібрав колекцію картин найвидатніших художників світу. Картина галерея у Жовкві, наче магніт, притягувала служителів пензля. Ще б пак! Не треба їздити до Італії чи Нідерландів, щоб побачити полотна геніїв.

Алімпій Галік не міг не побувати у Жовкві, не знати картинної галереї Яна Собеського. Мабуть, там

Алімпій Галік. Портрет митрополита Дмитра Ростовського. 1760-і рр. Зберігається у Національному художньому музеї, Київ

познайомився і з батальними, багатофігурними картинами неаполітанця Альтомонте, який кілька років жив і працював у Жовкві та Львові. Чи не під впливом його полотен вирішив Галік і собі спробувати дол в багатофігурних композиціях. І створив їх — уже в Києві й Сорочинцях.

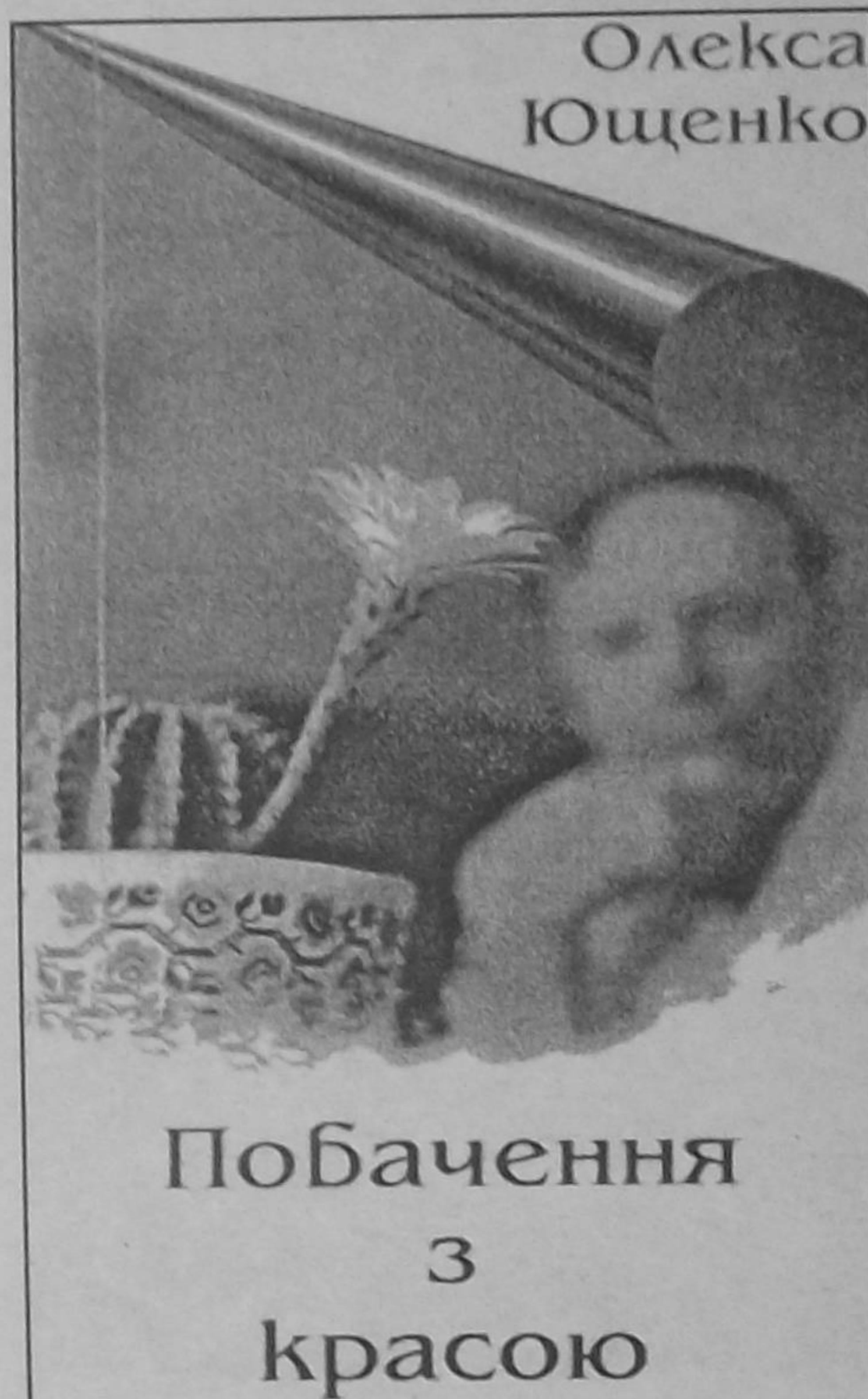
У Києві про Рутковича, картинну галерею Жовкви мало хто чув і знає. Подумки уявімо собі, яке враження повинен був спровадити на школярів новий наставник. Вчораши простикувати хлопчаки побачили новий світ прекрасного. Мабуть, Галік супроводжував розповідь демонстрацією репродукцій. І аркуші паперу немовожили, хвилювали, збуджували почуття, про які школярі раніше не думали, не згадувалися. Під впливом свого наставника вони почали розуміти, що соковита гама кольорів Рубенса, скульптурна пластика його персонажів мають глибоке значення, вони — гімн краси і сил людини. А полотна суворого Ель-Греко випромінюють чистоту духовності й віри. Школярі здивовано пересвідчувались, що грайливі красуні й елегантні кавалери Тінторетто, мальовані на тлі свята й розваг, — не пусте осліпування легковажності, а віддзеркалення витончених почуттів.

Важко реконструювати ставлення Галіка до Брігеля, вплив якого інколи помітний у роботах лаврських майстрів. Простонародні сюжети старого нідерландця були, може, найбільш близькі і зрозумілі школярам. Але смаки Брігеля, певне, сприймались естетом Галіком трохиironично.

Сkeptики можуть закинути нам надмірне фантазування. Але звернімось до фактів, засвідчених пензлем і пером художника на великих фресках і на маленьких іконах, на його майстерно виконаних мініатюрах.

У навчальних зошитах-альбомах, так званих кужбушках, які збереглися в лаврському архіві, є малюнки з підписами: «Сей кунст протодіакона Алімпія пічерського монастиря», або «Року 1760 лютня 24 числа рисовал Алімпій своєю рукою». І серед підписаніх малюнків бачимо шкіц композиції, яку зустрічаемо на стелі Троїцької надбрамної церкви. Іще одна малюнок у кужбушках — портрет святого Дмитра Туптала-Ростовського, великого українського письменника-богослова, виконаний рукою Алімпія у тремтливій імпресіоністичній манері. Але також ж, майже імпресіоністичною манерою мальовано і великоформатний живописний портрет митрополита Ростовського, що його історики приписували раніше Григорію Левицькому. Портрет сей експонується нині в Київському музеї українського мистецтва. Пензель Алімпія Галіка відтворив золототканій митрополічий сакос, блискучі коштовності мініатюрних ікон і жезла. А обличчя і руки мальовано сухими, маленькими, бо ж портрет на нетліні міощі. На картині — цілій натюрморт, складений з книжок, автором яких був пебіячик. Серед них «Апологія віри» — полеміка із старовірами. Дмитро згадував у ній про размову із старообрядцем, що він ладен був накласти головою, аби лише залізти вороду, як того вимагав від росіян Петро I. «Я порадив йому, — пише Дмитро Ростовський, — пожертвувати бородою, бо вона швидко відросте, а нова голова з'явиться хіба що після всесвітнього воскресіння з мертвих».

Продовження в наступному номері

Побачення з красою

З негучних подій гучних дев'яностих низками вечорів протягнулися вшанування ювілейних та круглих дат, видання «творів вибраних» та презентації підсумкових, ба навіть «звітних» книжок. Серед них — творчість Олекси Ющенко, письменника покоління легендарних, відізвалася виданням двох книжок — «Гомери України» (К.: Вир, 1997) і «Побачення з красою» (К.: Факт, 1999) та відзначенням його вісімдесятірччя в 1997 році.

З 30-х років присвятив своє життя літературі, Олекса Ющенко нині віршуваними рядками відкрив двері в реалії часу, представляючи нам не тільки свідчення очевидця понад 60-літнього шляху української літератури, а поетичне бачення його, переломнене в спектрі спогадів і поцінувань.

Та пісня шелестіла травкою,
Торкнулась хвильки озерця,
І, тихо промайнувши мавкою,
У наші увійшли серця.

Значно глибше і особистісною постає «творчість поетичної» у збірці «Гомери України», в якій «цвіт Білокур Катерини» та «соняшники Довженка» через посередництво его митця лягли на сторінки поряд з «тroyандо вічною Крут» та відображенням соняшників Драча, і подальше асоціативне переплетіння віршів-спогадів зі спогадами-фантазіями постає з'явою вищої природної мудрості часу, в якій сталі мистецькі цінності створено поєднанням образу сонця у Van-Gога та буянням флори українського безмежжя (мальви, соняшники).

Вечірні кіївські вогні, —
Іх мерехтіння таємниче,
Як і в далекі юні дні,
Неначе знов до себе кличе.

Відважуясь назвати дві книжки поета поетичними мемуарами, оскільки правдивість їх полягає в дуже особистому переживанні чи то й співпереживанні автором кожної колізії, що за рядом постатей українського мистецтва запігла відображення у віршах-портретах кобзарів, художників, письменників, а також чином за сонцем, мальвами і ше-

лестінням трави образного ряду обох книжок спалахують вечірні вогні Києва, тобто відтворена з документальною точністю правдивість життя, підкresлена публікацією численних фотографій з архіву письменника, внаслідок чого відомі постаті літ минулих немовби оживають і линуть з рядками віршів через час.

Не зупинити швидкоплинних літ —
Вони нестримні, ніж
води весняні,
І повний споминів твоїх
спливає пліт
Й зникає в каламутній
далині.

Окрему сторінку в творчості Олекси Ющенка займають вірші, присвячені кобзарям. Враження від людей, котрі в складні роки й десятиліття берегли та плекали мову, традицію, скарбницю національного духу й характеру, відчувають їх причетності до скромніших подій і до віхових переворень та дум століття трансформується через особистість митця і набуває непохідної стійкості філософського світовідчуття, опертого на міфічне бачення дійсності:

Степ. Затишок відшукати б, притулок на
ніч знайти б.

I вистратись. Встать
годині о шостій
I далійти.

Ген-ген багаття.
Надія мигнула,
Як іскра червона: Надія —
спочинок!

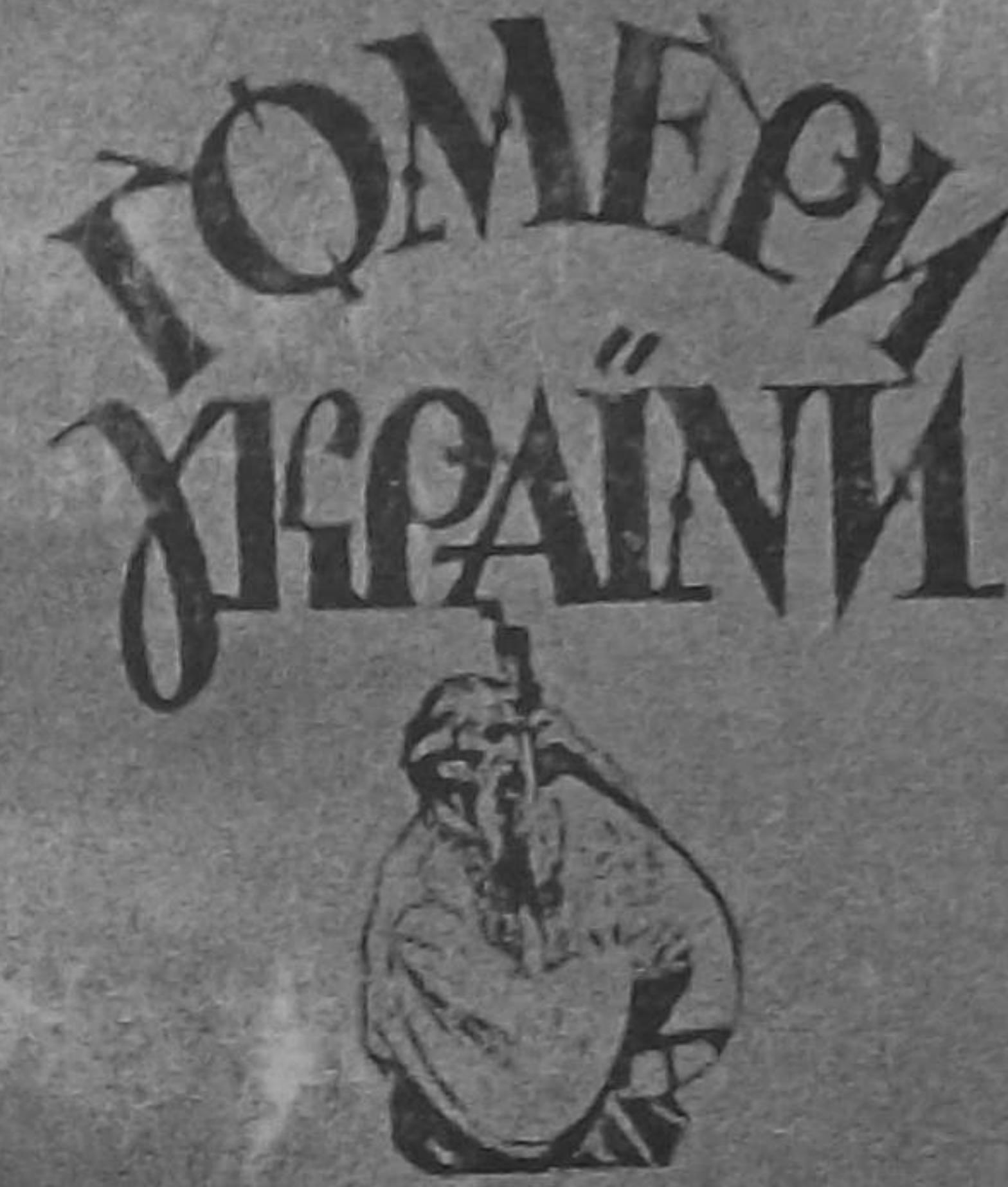
Певним продовженням теми настальгії і спогадів є сьомий розділ книжки «Побачення з красою». Автор наче занурює читача в світ Остапа Вишні, Василя Чумака, Коцюбинського, Донцова і, немовби в'язь оголених глок осіннього саду, образи юності і сонця переходят в містичні картини буття, огорнені смутком золотої осені:

Сад поетів. Пам'яті сад —
Молодий, як поети
за віком.

Не треба екзотики,
всяких принад,
Щоб стати в очах
великим.

Літопис літературно-мистецького життя пронесений крізь роки в уяві поета і відображеній клочковими символами флори,

Олекса
Ющенко

ШЕЛЕСТИННЯ ТРАВИ

Вік минає, вік спливає,
Наче весняна вода,
І легенду нам лишає,
Що і сива, й молода.

Автор створює своєрідні портрети Остапа Вересая, Павла Супруна, Степана Мовчана, Олексія Чуприни, Олекси Кovalya, Олександра Корнієвського, з галереї котрих постають також постаті людей великих звершень, видива і марева народних звитяг і борінь:

І, вітаючи нові дороги,
Ти минулого побачиш тінь:
У минулому бортотьба й тривоги
Предків наших, сивих поколінь.

У другій розділ книжки «Гомери України» бурхливо вриваються новітні часи. Забуті або й невідомі сторінки історії, відкриті щойно в 90-х роках після проголошення незалежності, сусідять поряд з ліричними сповідями, пейзажами, філософськими узагальненнями. Автор веде невисловлений діалог з в'язнями Гулагу, з людьми, знищеними стalinською машинною репресій:

Колима, Колима,
Білій сніг, в душі — пітьма,
Де бараків голоди
Й слова теплого не жди.

А далі образ зими і холоду переходить в іншу площину і поєт створює пейзажі рідного йому Києва, в яких відчувається і депресія «застійних» часів, і відгомін традицій славних попередників, зокрема, Максима Рильського. Корчуваєте, ботанічний сад, чаїний сум і водночас — наснага громадянських звершень. Холодний вітер пронизує

тіло і кости.

Шеф-редактор Павло Мовчан
Редактор: Л. Голота, Я. Гоян,
А. Журавський, П. Мовчан,
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук

Редакція заснування з читачами тільки на сторінках
газет і надіслані рукописи не повертає. Залишає
собою право редактування та скорочення текстів.

Комп'ютерна верстка — Ірина Шевчук

філософського блукання виринають у розділах «З доріг» та «Чернігівські мотиви». Поряд з дуже суб'єктивними портретами митців, Марії Заньковецької, Григорія Верховки, Сергія Шишка, автор створює ряд настроєвих поезій, у котрих заглибує зір уже не в динаміку громадянських звершень та митецьких борінь, а в статичність погідного настрою, самоспоглядання та гармонії.

Біліть піски придення,
Клен світить янтарні вогні...
Якого ж то благословення
В житті іще треба мені?

Нечасті для Олекси Ющенка мотиви релігійного піднесення в обох книжках не з'являються окрім темою або циклом віршів. Мимовільні і вразливі, вони виринають у віршах історичних і пейзажних, однак віра в поетичному світі Ющенка є явищем, до якого слід приходити через поєднання з природою, через певний стан просвітлення, канята і суму. Причетність до десятиліть верелігійних робить цю тему в творчості митця непомітною і сором'язливою, поєднаною з відчуттям втрат, руйнувань, гонінь:

В югославській божниці Божа Мати,
Ніби марево далекого часу.
Мушу погляд той запам'ятати,
В згублену вдаєляючись красу.

З двох нещодавно виданих книжок Олекси Ющенка — «Гомери України» та «Побачення з красою» в статті увага більше зосередилася на першій, котру автор відкриває галереєю імен своїх сучасників. Книжка — вистраждана, но-стальгійна, сповнена світлого суму. «Восени відлітають птахи — вічний поклик. А я на місці — вічний поклик твоєго серця, кохання», — пише Олекса Ющенко, втілюючи в слові зримий біг хвиль і літ. Відважуясь назвати згадану книжку багатовічною через розмаїття тем і мотивів, присутніх у ній. Цілісним залишається перебування автора в своєму часі, співпереживання його зі своєю добою.

Атила МОГИЛЬНИЙ

Адреса «Слово Просвіти»: 252001, Київ-1,
затулок Музейний, 8. Всеукраїнське товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка, тел. 228-01-30.

Індекс 30617. Зам. № 0331207. Наклад 3000.

Видрукувано з готових фототипів на камбінаті «Преса України»

«Слово Просвіти»
Засновник — Всеукраїнське
товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка.
Реєстраційне свідоцтво
№ 1007 від 16.03.1993 р.
Головний редактор
Любов Голота